

Kalábová, Lenka

Malíři a dekoratéri v Brně kolem roku 1800 : příspěvky ke slovníku umělců

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná. 2000, vol. 49, iss. F44, pp. [55]-79

ISBN 80-210-2524-7

ISSN 1211-7390

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110342>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MATERIÁLY — DOCUMENTS

LENKA KALÁBOVÁ

MALÍŘI A DEKORATÉŘI V BRNĚ KOLEM ROKU 1800: PŘÍSPĚVKY KE SLOVNÍKU UMĚLCŮ

Tyto „příspěvky ke slovníku umělců“ vznikly v souvislosti se zpracováním nástěnných a dekorativních maleb konce 18. století v brněnských interiérech, mj. v tzv. letohrádku Mitrovských, v tzv. domě opatů žďárských, či v bývalém Fünfkirchenovském paláci a s hledáním jejich možných autorů.¹ Počínaje pokusy o zpracování „dějin umění na Moravě“ – historiografickými pracemi brněnského sochaře Andrease Schweigla (1735–1812), guberniálního rady Jana Petra Cerroniho (1753–1826) – až po novodobou uměleckohistorickou literaturu vztahující se k umění pozdního 18. století, je uváděn pouze uzavřený okruh jmen. Téměř tradičně jsou jmenováni malíři jako Josef Switil, Ignatz Mayer, nebo Wenzel Waitzmann,² o nichž jsou přinášeny pouze biografické údaje, případně jsou v omezeném výčtu zaznamenána jejich díla. Pokud literatura uváděla tyto umělce, nebyly vždy její informace „pocitivé“; znovu se formulují především výsledky heuristické práce Schweigla, Cerroniho a Wolného.³ Mnohá tvrzení se často opakují, nekriticky se opisují starší údaje.⁴ Průzkum archivního

¹ Lenka Kalábová, *Nástěnná a dekorativní malba konce 18. století. „Sentimentální pouť osvícenského diváka“* [diplomová práce]. Brno 1999.

² Jména malířů uvádíme v té formě, jak jsou zachycena v pramenech. V závorkách jsou případně poznamenány variantní zápisy jmen; určující se stala ta podoba, již se malíř podepisoval nebo ten záznam jména, který je zanesen v matrikách, případně který se vyskytuje nejčastěji.

³ K počátkům historiografického bádání na Moravě srov. Bohumil Samek, *Počátky dějin umění na Moravě*. *Umění XXXVI*, s. 97–112; Jiří Kroupa, *Sedmdesát let dějin umění v Brně*. In: Jiří Kroupa – Lubomír Slavíček (ed.), *Almanach Sedmdesát let Semináře dějin umění Masarykovy univerzity v Brně*. Brno 1997, s. 5–27. Schweiglovo pojednání o moravských dějinách umění publikovala Cecilie Hálová–Jahodová, Andreas Schweigl: *Bildende Künste in Mähren*. *Umění XX*, 1972, s. 168–187; Jan Petr Cerroni, *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren und österreichischen Schlesien*. I–III. Moravský zemský archiv (dále jen MZA) Brno, fond G 12 – Ceroniho sbírka, inv. č. U32–34; Gregor Wolny, *Die Markgrafschaft Mähren topographisch, statistisch und historisch geschildert*. I–VI. Bd. Brünn 1835–1842; Idem, *Kirchliche Topographie von Mähren*. Olmützer Erzdiocese. I. Abt. 1–5 Bd.; Brünn 1835–1842; Idem, *Kirchliche Topographie von Mähren*. Olmützer Erzdiocese. II. Abt., 1–4 Bd. Brünn 1855–1863.

⁴ Ukázky moravského sakrálního umění slovníkově utříděné podle autorů, jež byly excerpová-

materiálu umožnil nejen korigovat a doplnit informace o jmenovaných umělcích, ale také poukázat na mnohé dosud zcela neznámé měšťanské malíře a štafíře. (Na některá z těchto jmen upozornil již Jiří Kroupa v souvislosti s publikováním účtů ke stavebním úpravám Belcrediovského paláce v Brně.⁵)

Jako velmi cenný zdroj poznatků o umělcích a objednatelích v Brně se ukázal materiál uložený v brněnském městském archivu. Početné informace o uměleckých řemeslnících v Brně kolem roku 1800 nabízejí *Stará spisovna In publicis sine signo* a registraturní celek založený v roce 1790, *Stará spisovna Politico – publica*, do kterých byly společně ukládány spisy politické správy, agendy politické správy i agendy civilního soudnictví.⁶ Materiál k brněnským umělcům je obsažen v oddílu agendy civilního soudnictví *Staré spisovny In publicis sine signo*, do níž byly ještě zařazovány i pozůstalosti a dědičné záležitosti, sirotčí a poručenské věci. Po roce 1790 byly spisy pozůstalostního řízení ukládány samostatně.⁷ V těchto spisovnách se velké množství údajů vztahuje k udělení měšťanského a mistrovského práva. Nepřímo o povaze uměleckých zakázek referuje ten typ spisů, které náležejí mezi tzv. *sporné věci*. Jedná se o žaloby kvůli nezaplacení za vykonanou práci, žádosti o náhradu škod, zřízení dílen, stížnosti ze strany objednavatele na nepřiměřené finanční požadavky řemeslníků nebo na neadekvátně vykonanou práci. Tento typ spisů byl po roce 1790 zařazován do tzv. *Soudní spisovny pro věci civilní*.⁸

Umělci, kteří přicházeli do Brna, žádali brněnský magistrát o udělení měšťanského práva a o povolení, aby mohli provozovat svoje řemeslo. Umělečtí řemeslníci usilovali o získání mistrovského práva. Všechny tyto žádosti jsou formulovány obdobně, uchazeči se v nich snaží dobře sebezprezentovat. K tomuto účelu uvádějí své dosavadní umělecké úspěchy, odkazují na své ekonomické

ny především z prací Cerroniho a Wolného, vydal Beda Dudík (*Kunstschätze aus dem Gebiete der Malerei in Mähren. Österreichische Blätter für Literatur und Kunst* 1844, Nr. 75–78). Abecedně řazený soupis umělců a jejich děl na Moravě, který sestavil Hans Welzl (*Kleiner Beitrag zur Kunstgeschichte unseres Heimatlandes. Separatabdruck aus der Zeitschrift des mährischen Landesmuseums* VI. Brünn 1906), je výtahem z církevní topografie Gregora Wolného (cit. v pozn. 3). Dále např. údaje o malíři Josefu Switilovi, které přináší většina slovníků a přehledů umělců sepsaných v 19. a na začátku 20. století, jsou téměř totožné. Opakují jen to, co již uvedli ve svých rukopisech Andreas Schweigl a Jan Petr Cerroni. Srov. Ernst Hawlik, *Zur Geschichte der bildenden und zeichnenden Künste in Markgrathume Mähren*. Brünn 1838, s. 56; Georg Kasper Nagler, *Neues allgemeines Künstler-Lexikon oder Nachrichten von den Leben und Werken [...]*. XVIII. München 1848, s. 63; Ulrich Thieme – Felix Becker (ed.), *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. XXII, Leipzig 1938, s. 354. Z Cerroniho biograficky vychází i heslo Jiřího Kroupy v nejnovějším slovníku českého umění in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha 1994, s. 1019.

5 Jiří Kroupa, Umělecká výzdoba brněnského salonu na konci 18. století. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* (dále jen SPFFBU) F 34–36, 1990–1992, s. 207–210.

6 Archiv města Brna (dále jen AMB), *Stará spisovna In publicis sine signo* 1784–1789, A 1/12 (dále jen A 1/12); *Stará spisovna Politico–publica* se značkou „p“ 1790–1832, A 1/13 (dále jen A 1/13); *Stará spisovna Politico–publica* se značkou „p“ 1833–1851, A 1/14 (dále jen A 1/14).

7 AMB, Pozůstalosti (ARA) města Brna 1790–1850, A 1/18 (dále jen A 1/18).

8 AMB, *Soudní spisovna pro věci civilní* se značkou „j“ 1790–1799, A 1/15 (dále jen A 1/15); *Soudní spisovna pro věci civilní* se značkou „g“ 1799–1832, A 1/16 (dále jen A 1/16).

zázemí, případně se odvolávají na jiné „umělecké autority“, u kterých získali své malířské vzdělání nebo u nichž pracovali jako tovaryši. Některé žádosti doprovázejí dobrozdání a potvrzení předešlých objednavatelů, kteří stvrzují, že daný adept pro ně vykonal příslušné umělecké služby. Mnohá potvrzení a přímluvná psaní jsou vystavena brněnskými sochaři, malíři a štafíři, např. Andreasem a Thomasem Schweiglem, Ferdinandem Lichtem, Ignatzem Mayerem ml., Vincenzem Guttalkem, kteří svým podpisem a pečeti dosvědčují žadatelovy umělecké zkušenosti. Například Ignatz Mayer ml. ke své žádosti o udělení měšťanského práva (1788) připojuje velmi pochvalnou přímluvu Andrease Schweigla: *„Das Herr Ignatz Mayer seine erlehrente Kunst auch bereits entwelche Jahre zu jedermanns Vergnügen jetziger neuesten Art und guten Geschmack ausgefallene Arbeiten nicht nur jeden Liebhaber, sondern auch wahren Kenner der Mahlerey eine hinlängliche Genugthuung geleistet, und allen Beifall erhalten haben, auch in Betracht seiner besonders erbahre und sittsamme Lebensart zu dessen weiteren Aufnahm und guten Beförderung mit allen – Rechte alle Achtung und Anempfehlung verdiene [...]“*⁹ Ignatz Mayer ml., již z pozice měšťanského malíře, se přímlouvá za přijetí malíře a dekoratéra Josefa Höchsmanna (1790): *„[...] Joseph Höchsmann bey unß [Ignatz Mayer ml. a měšťanský malíř Johann Peschl] in Condition gestanden, und über seine erlernte Kunst in Staffieren und Mahlen Proben einer Guten Kenntnüß denn Föhigkeiten an Tag geleet, auf sich jederzeit Wohl- und Ohntadelschaft aufgeföhret habe [...]“*¹⁰

V přílohách k žádostem o udělení měšťanského práva se objevují také doklady o původu žadatele zaslané z příslušné farnosti, potvrzení o sňatku apod. Jindy tyto žádosti doprovázejí vyjádření magistrátů těch měst, ve kterých se žádající řemeslník narodil nebo ve kterých dříve delší dobu působil a získal tamní měšťanské právo. Například Josef Waitzmann a jeho bratr Johann se obracejí na brněnský magistrát s prosbou o udělení měšťanského práva, o dovolení provozovat „malířské umění“ a zároveň žádají o vyjmutí z jurisdikce kadaňského magistrátu. Na tento archivní materiál navazuje další pramen – *knihy přijatých měšťanů*.¹¹ V knihách příjmů kolem roku 1800 je zaznamenána kromě data, ke kterému je žadatel přijat mezi brněnské měšťany, také jeho profese. Výpisy z těchto knih, které byly zaměřeny na umělecké řemeslníky – nejen malíře a sochaře, ale i zlatníky, barvíře, malíře karet apod., abecedně seřadil a publikoval Josef Dosoudil (1885– ?) v několika svazcích *Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* (1928–1937). Jeho přepis není ovšem vždy spolehlivý, neboť uvádí chybná data.¹²

⁹ AMB, A 1/12, inv. č. 4714.

¹⁰ AMB, A 1/13, inv. č. 83.

¹¹ AMB, knihy příjmu měšťanů, rkp. 76, 77 a 78.

¹² Josef Dosoudil, *Die Brünner Bürgeraufnahmen 1559–1845. Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens XXXI–XL, 1929–1938: příloha „Familien Forschung“*. Dosoudil např. k malíři Johannu Waitzmannovi uvádí datum příjmu 7. 9. 1799. V knize přijatých měšťanů je však tento malíř zapsán již k 24. 8. 1799; viz AMB, kniha příjmu, rkp. 77.

K rozšíření soupisu malířů posloužily i zápisy v matrikách farních kostelů v Brně. Na konci 18. století kostel sv. Jakuba ztratil výhradní postavení městského farního kostela. Jeho funkce byly převedeny i na ostatní kostely, a to podle ulic a městských částí.¹³ O údaje v matrikách svatojakubského kostela se opíral při sepsání časově řazeného soupisu brněnských umělců již Andreas Schweigl.¹⁴ Záznamy v křestních matrikách a v matrikách oddaných jsou pro nás cenné také z toho důvodu, že v nich bylo možné zachytit i ty malíře, kteří nejsou uvedeni v knihách příjmů (např. Wenzel Waitzmann, Josef Switil). V precizně vedených matrikových záznamech bývá také udána profese a místo původu.¹⁵ Zároveň tyto údaje mohou zprostředkovaně vypovídat o vztazích mezi brněnskými umělci.¹⁶ Na podkladě úmrtních matrik sestavil Hans Welzl (1854–?), konzervátor Moravského zemského muzea, tzv. *Brünner Todtenbuch*.¹⁷ V jeho výběru zaznamenáníhodných osobností, které zemřely v Brně mezi lety 1771–1889, se objevili i někteří malíři, štafíři a dokonce i jejich manželky.¹⁸ Díky těmto výtahům Welzl některé brněnské měšťanské umělecké řemeslníky zařadil i do své rukopisné práce shrnující prameny k dějinám umění a uměleckého řemesla na Moravě.¹⁹

Jména uměleckých řemeslníků, kteří vlastnili ve městě nebo na předměstí dům, bylo možné zachytit také v adresářích brněnských domů.²⁰ Adresář poří-

¹³ Od roku 1784 bylo území Brna a předměstí nově rozděleno a zřízeny další fary. Vnitřní město bylo podřízeno dílem faře u sv. Jakuba a u sv. Petra a Pavla, dílem je spravovala nově zřízená fara u sv. Janů. Pro severní předměstí byla určena nová fara u sv. Tomáše; působnost předměstské fary na Starém Brně byla rozšířena, další předměstská fara byla u kostela sv. Maří Magdaleny při františkánském klášteře atd.

¹⁴ Andreas Schweigl, *Verzeichniss der Mahler, Bildhauer, Steinmetzen etc. in der Stadt Brünn 1588–1800*. MZA Brno, fond G 11 – Sbirka Františkova muzea v Brně, inv. č. 787. Schweigl např. uvádí malíře Josefa Switila v Brně k roku 1779 s poznámkou: „*Mahler von Opotschno aus Böhmen gebürtig, copuliert mit Catharina des seel. Anton Hauptmann Tochter, 19. Juli 1779.*“

¹⁵ Např. k Wenzelu Waitzmannovi je poznačeno: „*Mahler von Ollmüsen Erzbischoff, gebürtig von Kaaden aus Böhmen*“, 34 let, vdovec.

¹⁶ Ignatz Lex, brněnský malíř a štafíř. Do města byl přijat 16. 10. 1768; viz AMB, kniha příjmů, rkp. 76. Zemřel v Brně před rokem 1782, kdy se vdova po tomto malíři Barbara Lexová, rozená Schauerová, znovu provdala za brněnského hodináře Josefa Schankeho. 1768 byl svědkem na svatbě malíři Johannu Jablonskému, dále vdově po malíři Johannu Wuntschikovi apod.

¹⁷ AMB, *Brünner Todtenbuch 1771–1850*, rkp. 222 II (dále jen *Brünner Todtenbuch*).

¹⁸ Např. manželka malíře Ignatze Mayera st., Anna Mayerová zemřela 12. 10. 1809 ve věku 79 let.

¹⁹ Hans Welzl, *Quellen zu einer Geschichte der mährischen Kunst und Kunstgewerbes*. MZA Brno, fond G 13 – Sbirka rukopisů Německého historického spolku, inv. č. 358; Idem, *Quellen zu einer Mährischen Biographie*. AMB, rkp. 223.

²⁰ AMB, *Häuserschematismus in Brünn für das Jahr 1779*, sign. H 23 (Rukopis publikován in: Wilhelm Schram, *Ein Buch für jeden Brünner*. III. Bd. Brünn 1902, s. 1333 ad.); *Neuer Notizschema von der k. Hauptstadt Brünn für das Jahr 1789*. Brünn 1789, sign. H 23; *Vollständigen Verzeichniß aller in der Kaiserlichen auch k. k. Hauptstadt Brünn und ihrer Vorstädte befindlichen Häuser etc.* Brünn–Olmütz 1806, sign. H 23; *Verzeichniss aller in der königl. Hauptstadt Brünn, innerhalb der Stadtmauern liegenden Häuser und daselben Eigenthümer*. Brünn 1818, sign. H 23; *Verzeichniss aller in der k. Hauptstadt Brünn und ihren Vorstädten, befindlichen Häuser, deren Eigenthümer, Strassen, Gässen und Plätze, [...]*. Brünn 1827, sign. H 23. (Dále bude odkazováno jen na rok vydání adresáře.)

zený v roce 1789 nesleduje jednotlivé majitele podle ulic, ale je rozdělen na kapitoly, do kterých jsou řazeni podle profese nejen majitelé domů, ale také jejich nájemníci.

Na úrovni měšťanských malířů v brněnském prostředí na konci 18. století lze sledovat analogickou tendenci jako u akademických malířů, kteří byli nuceni vyrovnat se s úbytkem uměleckých úloh a přizpůsobit se novým požadavkům objednavatelů. Malíři z okruhu vídeňské akademie jako Franz Anton Maulbertsch (1724–1796), Johann Wenzel Bergl (1718–1789) nebo Josef Pichler (1730–1808) změnili „styl a námět“ svých prací; malují kabinetní obrazy s biblickými a literárními náměty, žánrové scény a krajiny, nebo zhotovují dekorativní malby s malovanými fiktivními krajinami, s iluzivní architekturou apod.²¹ Také v brněnském prostředí malíři fresek, oltářních obrazů a portrétů – např. Ignatz Mayer st. a ml., Josef Switil, Anton Pelikan – zdobí salony brněnských paláců, zámeckých interiérů nebo zhotovují divadelní dekorace. Na podvojnost malířské činnosti Ignatze Mayera st. a Josefa Switila upozorňovali již historioграфové od konce 18. století. Dochované prameny nabízejí představu o rozmanitém záběru malířské práce Ignatze Mayera ml.: vedle církevních zakázek (např. fresková výzdoba refektáře pro milosrdné bratry ve Vizovicích) pracoval i pro objednavatele z řad aristokracie, pro něž dekoroval jak interiéry jejich paláců (Althanovský a Belcrediovský palác v Brně) a zámeckých salonů (Buchlovice), tak prováděl práce ryze řemeslné – „natíral“ sochařské vybavení parků (Buchlovice, Pernštejn).²² Na konci 18. století se zhotovování malovaných dekorací začíná vydělovat jako „specializace“; mnozí z měšťanských malířů bývají v pramenech uváděni nejen pod označením „měšťanský malíř“, ale i *Zimmermahler*, např. Franz Bigot. Jindy se v jedné osobě doplňoval tvůrce divadelních kulís a malíř pokojů, např. Josef Czerwenka.²³ Do přehledu malířů–

21 Nejnověji k tomuto tématu Klára Garas, Barockbeiträge zu den Werken von Johann Wenzel Bergl, Franz Anton Palko und Anton Kern. In: Vít Vlnas – Tomáš Sekyrka (ed.), *Ars baculum vitae. Sborník studií z dějin umění a kultury. K 70. narozeninám prof. PhDr. Pavla Preisse, DrSc.* Praha 1996, s. 243–249. K dekorativním malbám s exotickými a krajinnými motivy ve 2. polovině 18. století, které jsou interpretovány pod úhlem dekoratérských prací Johanna Wenzela Bergla srov. Antje Sernaclens de Grancy, Illusionistisch gemalte exotische Landschaftsräume des späten 18. Jahrhunderts in Österreich. *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege* XLIV, 1990, s. 141–151. Ke změně úlohy malíře na konci 18. století v moravském prostředí srov. E. Hawlik (cit. v pozn. 4) a dále především Jiří Kroupa, [Kat.] *Umění doby osvícenství. Střední Evropa 1760–1810*. Kroměříž 1984; Idem, *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost*. Brno–Kroměříž 1987; Idem, *Osvícenství a jeho protipól – poznámky k námětům skic Josefa Winterhaldera ml. SPFFBU F 34–36, 1990–1992, s. 117–131; Idem, „Lieu de plaisance“ a barokní Morava. Pronikání a vliv francouzské kultury v architektuře 18. století na Moravě a ve střední Evropě [habilitační práce]. Brno 1993–1994.*

22 Např. ve vyúčtování nákladů na park v Buchlovicích z roku 1795: *dem Herrn Bildhauer Andreas Schweigl für die in dem buchlowitzer Schloßgarten errichtete 4 Statuen: Venus, Leda, Apoll Mercurius60 fl.; dem Mahler H. Ignatz Mayer für das Anstreichen dieser 4. Statuen 18 fl.*; viz MZA Brno, fond G 138 – RA Berchtoldů–Petřvaldských, kart. 26. Srov. Jiří Kroupa, *Problém Buchlovice. Opuscula Historiae Artium* F 41, 1997, s. 43.

23 Ředitel brněnského *Národního divadla*, hrabě Franz Füger, potvrdil v roce 1813 Josefu Czerwenkovi: „Daß [...] bey den hiesigen städt National Theater durch zwey Jahre als

dekoratérů, kteří působili v Brně, byli zařazeni dílem také *štafíři*, kteří se spolupodíleli na úpravách interiérů.²⁴ Mnozí malíři, malíři pokojů – např. Johann Aletze, Karel Klapper, Ignatz Kappon (Kapoun), Johann Werner – pracovali jako řemeslní natěrači; souběžně se nechávali v úředních dokumentech označovat jako malíři.²⁵ U některých malířů je doloženo, že se vyučili znalostem v obou řemeslech, na jejichž podkladě chtěli být přijati do města, tzn. byly prověřovány jejich schopnosti malíře i štafíře, např. u Josefa Höchsmanna. Bohužel vztah mezi pracemi jednotlivých malířů–dekoratérů, o nichž je zpravováno v pramenech, a dochovanými realizacemi je nekongruentní. Zprávy o činnosti těchto malířů jsou dokladem toho, že jejich práce shrnovaná pod obecné pojmenování *Zimmermalerkunst* měla četnější uplatnění, než nabízejí zachované interiérové malby.

I. Malíři–dekoratéři v Brně kolem roku 1800*

ALETZE (Alletze, Alleze, Alezi), Johann

† 3. 4. 1790 Brno.²⁶

Malíř a štafíř.²⁷ V knize přijatých brněnských měšťanů je zapsán 16. 2. 1753. Bydlel v Židovské ulici u zdejšího řezníka Hanka.²⁸ V roce 1783 se podruhé oženil s Franziskou Železnou, dcerou zemřelého Franze Železného pocházejícího z Boskovic. Jedním ze svědků byl malíř → Ignatz Mayer st.²⁹ ■ Umělecká činnost Johanna Aletze se pravděpodobně omezila především na dekorátorské

*Theater Mahler gewesen, und während dieser Zeit seiner Kunstwohl, als auch seinem sittlichen Betragen hinreichendes Genügen geleistet, so zwar: daß er in obigen Rücksichten seines einstigen, fernern Fortkommen wegen Jedermann bestend anempfohlen zu werden verdient, [...]“; viz AMB, A 1/13, inv. č. 4027. – V příloze brněnských novin *Brünner Zeitung* se referuje nejen o samotném divadelním představení uvedeném v brněnské Redutě, ale také o jevištní dekoraci, kterou pro tuto scénu provedl Josef Switil.*

24 Štafíř Johann Götz uvedl svoji žádost o udělení měšťánského práva následující charakteristikou své „umělecké činnosti“: „*Unterzeichneter hat, wie es das Zeugniß sub A bestätigt die Staffierer Kunst ordentlich erlernt, und sich diesen Jachten in verschiedenen Kirchen, und anderen Häußern zum vergnügen viele Arbeiten verrichtet, [...]“; viz AMB, A 1/13, inv. č. 2863.*

25 Karl Klapper a Johann Aletze se podíleli na interiérových úpravách Belcrediovského paláce v Brně; oběma bylo zapláceno za štafířskou práci. Karl Klapper je ve spisech pozůstalostního řízení jmenován jako *Kunstmaler*; viz AMB, A 1/18, inv. č. 1677. V žádosti o povolení k vystavování „optického přístroje“, s níž se obrací na brněnský magistrát, je charakterizován jako *Zimmermaler*; viz AMB, A 1/13, inv. č. 1684.

* Značka → v textu slovníku odkazuje k dalším heslům.

26 *Brünner Todtenbuch*; H. Welzl, *Quellen MZA* (cit. v pozn. 19).

27 Ve 2. polovině 18. století je v Brně zaznamenán také malíř Stephan Aletze. 19. 8. 1764 se ovdovělý malíř oženil s Kateřinou Hirmayerovou; zemřel před rokem 1781. Kateřina Aletze, rozená Hirmayer – „*vdova po zemřelém měšťánském malíři*“ – byla 19. 2. 1781 oddána s kočím Jakubem Schönem. Jméno Aletze je natolik neobvyklé, že je pravděpodobné, že Johann Aletze by mohl být snad synem Stephana Aletze; určitě však byli v příbuzenském stavu.

28 AMB, rkp. 76; AMB, adresář 1789.

29 AMB, matrika oddaných u sv. Jakuba 1/41 – 25. 2. 1783.

práce. V letech 1785–1789 se podílel na vnitřních úpravách Belcrediovského paláce v Brně; bylo mu zapláceno 60 fl. 30 kr. za štafířskou práci.³⁰

ANTL, Josef

Životní data nezjištěna.

Brněnský malíř. V písemnostech brněnského magistrátu je označován jako *Kunstmahler*. Ve své žádosti o udělení měšťanského práva (1813) podotkl, že provozuje „*umělecké malířství*“ plných 24 let.³¹

BADSTIEBER, Franz

* 1776 Brno, † 28. 2. 1805 Brno.³²

Malíř. Žák brněnského portrétisty a malíře náboženských obrazů Ferdinanda Lichta (1750–1821). V roce 1801 se zapsal na vídeňskou Akademii výtvarných umění.³³ Po návratu z Vídně se vrátil ke svému původnímu zaměstnání; nadále pracoval jako úředník brněnského magistrátu. Nabídku, aby vyučoval kresbu na normální škole v Děčíně, neměl již příležitost využít. Hawlik u Franze Badstieberta hodnotí právě kresbu, k níž projevoval nadání už v mládí. Ve svých „*přesných kresbách*“ se projevuje jako „*snaživý originální umělec*“.³⁴

BAYER, Ignatz

* ? 1739 Pozořice, † 23. 3. 1813 Brno.

Malíř.³⁵ Bayer ve svých dekorativních nástěnných malbách mohl uplatňovat iluzivní architektonické motivy nebo exotismy a krajinářské náměty. Jeho freskařské práce se pravděpodobně nemálo lišily od toho typu malovaných dekorací Josefa Winterhaldera ml. (1743–1807), které se dochovaly v zámeckých salónech v Dukovanech, Zdislavicích apod., tj. iluzivní architektonická malba. ■ Pro farní kostel v Pozořicích namaloval hlavní oltářní obraz (1785).³⁶ V roce

³⁰ AMB, A 1/13, inv. č. 42: *Johann Alletze, městský malíř a dekoratér, žádá o vystavení vysvědčení zachovalosti a nemajetnosti* [1790]. Srov. J. Kroupa (cit. v pozn. 5), s. 209.

³¹ AMB, A1/13, inv. č. 4104: *Josef Antl, umělecký malíř, žádá udělení měšťanského práva* [1813–1814].

³² *Brünner Todtenbuch*.

³³ Franz Badstieber je uveden v protokole zapsaných studentů k 20. 1. 1801 a k 23. 5. 1803; srov. Tomáš Sekyrka, *Studenti z českých zemí na Akademii výtvarných umění ve Vídni v letech 1797–1850*. In: V. Vlášek – T. Sekyrka (cit. v pozn. 21), s. 318.

³⁴ E. Hawlik (cit. v pozn. 4), s. 58; J. T. [Jürgen Tiede], in: *Saur Allgemeines Künstler-Lexikon. Die bildende Künstler aller Zeiten und Völker* 6, 1992, s. 225.

³⁵ V Brně roku 1789 bydlel u Židovské brány, v domě, jehož majitelem byl brněnský *Zimmermeister* Severin Pretzner, jistý „*Frescomaler*“ Johann Bayer. Je možné, že Johann a Ignatz Bayer jsou jedna a táž osoba, že v adresáři došlo k chybnému zápisu křestního jména. Srov. AMB, adresář 1789; Christian d'Elvert, *Brünn vor hundert Jahren. Notizenblatt der historisch-statistischen Section der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn* 1889, s. 34; J. P. Cerroni (cit. v pozn. 3), 1–34; H. Welzl, *Quellen* MZA (cit. v pozn. 19); H. Welzl, *Quellen* AMB, rkp. 223, 5/1; J. Kroupa (cit. v pozn. 21). Cerroniho biografický náčrt o Ignatzi Bayerovi téměř doslovně přejal Wilhelm Schram, srov. jeho heslo in: U. Thieme – F. Becker (cit. v pozn. 4) III, 1909, s. 100. K Bayerovi srov. dále F. W. [Frank Wieße], in: *Saur* (cit. v pozn. 34) 7, 1993, s. 669.

³⁶ J. P. Cerroni (cit. v pozn. 3), 1–34.

1789 dokončil výmalbu „zahradního kasina“ (*Augartengebäude*), které se nacházelo v brněnských Lužánkách (*Augarten*).³⁷ V roce 1790 spolupracoval s Josefem Winterhalderem ml. na interiérových dekoracích sálu Reduty na Zelném trhu – zhotovil nástěnné malby v *galerii* a v *přiléhajících prostorách*.³⁸ Vyzdobil místnosti na farách ve Velké Bíteši a ve Velkém Meziříčí, jejichž společným námětem byly biblické scény – „*mit biblischen Figuren*“.³⁹

BIGOT (Bigott, Bigoth, Biegott, Bikot), Franz

* ? 1770 Náměšť nad Oslavou, † 23. 5. 1834 Brno.

Malíř, malíř pokojů. V roce 1800 byl jmenován brněnským měšťanem (13. 5.).⁴⁰ Koupil dům na brněnském předměstí; 1806 je veden jako majitel domu v tzv. Malé Pekařské ulici.⁴¹ ■ Pracoval především jako malíř–dekoratér, který zdobil pokoje brněnským měšťanům. Jako malíř pokojů je doložen v měšťanských interiérech – v domě Kateřiny Waniekové u Nové brány (1825; 25 fl.);⁴² tři místnosti vymaloval kominickému mistrovi Martinu Giuniovi (1830; 40 fl.).⁴³

CŽERWENKA, Josef

* ? 1780 Nová Bystřice, † 31. 5. 1817 Brno.⁴⁴

³⁷ AMB, A 1/13, inv. č. 1087: *Malíř Ignatz Bayer žádá odškodnění za opožděné placení malby provedené v lužáneckém domě. (Der Magistrat hat den zu Brünn in Nro. 514 wonenden Mahler Ignatz Bayer über sein höstern Orts gemachtes Ansuche um Entschädigung für die um drey Jahre später erhaltene Zahlung der für die Ausmalung das hierortigen Augartengebäudes bedungenen Forderung in Folge Hofkammerdekret vom 25. July l. J. zu bedeuten, daß solchen nicht willfahret werden könne, weil diese Mahlerey schon im Jahre 1786 verakordiret, und 1789 beendiget, der Bittsteller mit seiner Forderung auch schon mit Anfang des Jahres 1792 vollkommen befriediget worden ist, ohne daß derselbe sich über eine Verkürzung beschwert hat. Brünn am 16. August 1811).*

³⁸ J. P. Cerroni (cit. v pozn. 3), I–32 („*Städtische Taverne auf dem Krautmarkt*“).

³⁹ J. P. Cerroni (cit. v pozn. 3), I–34. Ve Velké Bíteši byla fara nově postavena až v roce 1789. Tato jednopatrová stavba se sestávala ze sedmi místností; přináležely k ní hospodářské budovy, dvě stodoly a zahrada; srov. G. Wolny (cit. v pozn. 3) II/3, 1860, s. 315.

⁴⁰ AMB, A 1/13, inv. č. 1832: *Franz Bigot žádá o udělení zdejšího měšťanského práva s tím, že je malíř [1800]; viz AMB, kniha příjmů, rkp. 77; AMB, adresář 1806; Brünner Todtenbuch; H. Welzl, Quellen AMB (cit. v pozn. 19), rkp. 223, 5/1; Joseph Edmund Horkey, Biographisches Lexikon. MZA Brno, fond G 13 (cit v pozn. 19), inv. č. 23.*

⁴¹ V závěti je uvedena manželka Anna, rozená Gericková (poprvé provdaná Ehrensteinová), nevlastní dcera Anna Ehrensteinová (* 1799), syn Karel Bigot (*1808), kterého otec nechal vyučit krejčím; viz AMB, A 1/15, 16, 17, inv. č. 1034, *Josef Martinovský, měšťanský krejčovský mistr proti Franzu Bigotovi, malíři, kvůli zaplacení dlužné částky [1823]*. Franz Bigot byl poměrně nemajetný; v pozůstalostním řízení je uvedeno pouze prádlo, oblečení a nějaké vybavení místností (tyto položky nejsou blíže specifikovány). Jeho kapitál činilo 111 fl.; AMB, A 1/18, inv. č. XLVI–2546: *Pozůstalost Franze Bigota*.

⁴² AMB, A 1/15, 16, 17, inv. č. 1370: *Franz Bigot proti Kateřině Waniekové [1825]*.

⁴³ AMB, A 1/15, 16, 17, inv. č. 2905: *Franz Bigot proti kominickému mistrovi Martinu Giuniovi [1831]*.

⁴⁴ V pozůstalostním a licitačním inventáři jeho majetku (viz AMB, A 1/18, inv. č. 4718: *Pozůstalost Josefa Czerwenky*) nacházíme několik položek týkajících se uměleckých předmětů: *An Uhren, Spigel und Bildern: eine goldene Minuttenuhr ... 20 fl. (vydraženy za 46 fl., zakoupeny Directorem Steinerem); 3 weltliche kl. Bilder mit Rahmle ... 6 fl. (vydraženy za 6*

Malíř pokojů a divadelních dekorací. Pocházel z Čech; jeho otec byl vrchním lovcím v Nové Bystřici. V osmnácti letech byl poslán do Lince, kde se vyučil „malířství pokojů“ u malíře Karla Aignera.⁴⁵ Po vyučení setrval v Horním Rakousku dalších osm let (Linec, Steyregg); následující dva roky pracoval v Pasově. V Brně působil již před rokem 1813, kdy žádal o udělení zdejšího měšťanského práva.⁴⁶ V té době maloval divadelní dekorace pro brněnské *Národní divadlo* (*National Theater*).⁴⁷ Kromě práce divadelního dekoratéra byl vyhledáván i jako malíř pokojů. „*Ke spokojenosti místních majitelů domů*“ vyzdobil řadu interiérů – Vendelinu Albrechtovi, výrobcí pečetního vosku, vymaloval pokoje v jeho domě na Zelném trhu;⁴⁸ Marii Anně Werndlové, vdově po hejtmanu Sebastianu Werndlovi, majitelce domu na bývalém Velkém náměstí; továrníkovi E. F. Memertovi a Christianu Kranzovi (před 1813).⁴⁹

EHRENBERGER, Ignatz

Životní data nezjištěna.

Malíř. Jeho přítomnost v Brně kolem roku 1800 dokládají záznamy v matrikách. V roce 1800 se oženil s Annou Seelingerovou, dcerou domovního správce normální školy v Brně.⁵⁰

HICKL, Johann

* ? 1793 Moravská Třebová, † ?.

fl. 1 kr., zakoupil je Bauer); 7 St. andere Bilder ohne Rahmle (v licitačním inventáři označeny jako andere Portraide) ... 1 fl. 30 kr. (3 fl. 30 kr., Bauer); 2 große Gipsfiguren ... 1 fl.; 6 andere Gipsfiguren 30 kr. (1 fl. 30 kr., Houska); 2 Wachskinder unter gläsernen Sturz ... 3 fl. (5 fl., Director Bauer) – An Farben und Mahler requisiten: allerhand Zeichnungen ... 30 kr. (34 kr., Müller).

⁴⁵ Kolem 1820 v Brně pobýval jistý malíř Karl Aigner (viz AMB, A 1/13, inv. č. 5357 – žádost o povolení k pobytu ve zdejších místě, „*Gefertigter hat durch einen Zeitraum von beinahe zwei Jahre durch welche er sich hierorts Aufhält mit seiner erlernten Mahlerkunst sowohl, als durch die Kunst Portraits in Stein zu graben die Zufriedenheit des hiesigen ansehnlichen und gebildeten Publikum tun (!) sich gewonen, [...].“ 24. 2. 1820).*

⁴⁶ AMB, A 1/13, inv. č. 4027: *Josef Czewenka, malíř pokojů, žádá udělení měšťanského práva, vystavení propouštěcího listu z oberpflegské soudní pravomoci od steyregského hospodářského úřadu a připuštění k měšťanské přísaze [(1808), 1813, 1816]. Do města byl přijat až 13. 7. 1816; viz AMB, kniha příjmů, rkp. 78.*

⁴⁷ O jeho malířské práci pro brněnské Národní divadlo je referováno v dobropise přiloženém k žádosti o udělení měšťanského práva. Jeho manželka Terezie Czerwenková byla herečkou v městském divadle ve Vídni; viz AMB, A 1/18, inv. č. 4718.

⁴⁸ Vendelin Albrecht (nar. v Tyrolích) přišel do Brna v roce 1808 z *Blonhofen* v *Neubayern*. Zemřel 11. 12. 1818 v Brně; viz AMB, A 1/13, inv. č. 3821; A 1/18, inv. č. 4968.

⁴⁹ Josef Czerwenka se těmito provedenými zakázkami prokazuje v žádosti o udělení měšťanského práva (tj. v přílohách dobropisů). Srov. např. E. F. Memert: „[...] während seines hiesigen Aufenthalts [Josef Czerwenka] bey mir mehre Wohnzimmer von Grund ausgemahlet, und in diese Kunst solche Fertigkeit, und erhabnere Geschmack bewiesen habe, daß ich für meine Pflicht halte, demselben ganzliche Zufriedenheit zuerkennen zu geben, und denselben allen Orten als einen in den Zimmermahlkunst gut beiranderten Mann anzuempfehlen, [...]“

⁵⁰ V roce 1801 se jim narodil syn Michael Anton, 1804 Anna Rosalia, v následujícím roce Karolina Klara, 1807 Ignatz a 1808 Rosalia. – Srov. A. Schweigl (cit. v pozn. 14); H. Welzl *Quellen* MZA (cit. v pozn. 19); H. Welzl *Quellen* AMB (cit. v pozn. 19), rkp. 223, 5/2.

Malíř, malíř pokojů. Syn Josefa Hickla,⁵¹ sochaře v Moravské Třebové. Již před rokem 1819, kdy žádal o udělení brněnského měšťanského práva, bydlel v Brně v Panenské ulici a pracoval jako tovaryš u malíře → Franze Waniczka.⁵²

HÖCHSMANN, Josef

* 1761 Německá Libina,⁵³ † ?.

Malíř a štafíř. Syn Tobiase Höchsmanna, tesaře v Německé Libině. Do Brna přišel v roce 1790 z Nového Města na Moravě.⁵⁴ Pracoval v okruhu brněnského malíře → Ignatze Mayera ml., u něhož se přiučoval a zdokonaloval v malířství. V roce 1792 byl přijat do města jako malíř a štafíř (v knize příjmu je zapsán k 8. 8.).

KAPPON (Kapoun, Kapaun), Ignatz

* ? 1757 Rychnov nad Kněžnou, † ?.

Malíř a štafíř. Syn Cypriana Kapouna (1715–?),⁵⁵ rolníka v Rychnově nad Kněžnou. V roce 1784 se oženil v Brně s Barborou Březinovou. Za svědka mu

⁵¹ Sochař Josef Hickl si v roce 1788 (10. 6.) zakoupil za 200 fl. dům na předměstí Moravské Třebové. 9. 9. 1789 se v tomto městě oženil. Srov. Alois Czerny, Mährisch-Trübauer Künstlernamen. *Mitteilungen des Erzherzog Rainer-Museums für Kunst und Gewerbe* XXVIII, 1910, s. 5.

⁵² AMB, A1/13, inv. č. 5089: *Johann Hickl žádá povolení k provozování malířství, udělení měšťanského práva a zákrok brněnského magistrátu u magistrátu v Moravské Třebové kvůli vystavení propouštěcího listu [1819].* Ve Schweiglově soupise uměleckých řemeslníků je Hickl uveden k roku 1825; srov. A. Schweigl (cit. v pozn. 14). Sestra Karolíny Hicklové, manželky Johanna Hickla, se provdala do Svitavy za malíře portrétů Dittmanna. (Pravděpodobně je tímto malířem Johann Dittmann st. (* 1780, † 6. 7. 1847 Svitavy), kterého uvádí Alois Czerny v soupise umělců Moravské Třebové. Dittmannovo dílo je charakterizováno seznamem sakrálních obrazů: Pro františkánský klášter v Moravské Třebové namaloval obrazy *Immaculata a Svatý hrob. Poslední večeře* (1833) a čtrnáct zastavení *Křížové cesty* byly určeny pro farní kostel v Bystrém, oltářní obrazy *Sv. Antonín* a *Sv. František Xaverský* vytvořil pro kostel v Kunštátě (1843). V malířské tradici pokračoval i Dittmannův syn, Johann Dittman ml.; srov. A. Czerny /cit. v pozn. 51/, s. 7.) Johanna Hickla doprovázel do Brna synovec, Johann Werbitzky (*1807 Moravská Třebová). Johann Werbitzky se u strýce vyučil „malířství pokojů“. Od roku 1830 pak pracoval jako tovaryš u malíře pokojů → Franze Stoklassy, od dubna roku 1837 u dekorátéra Andrease Trilla. Werbitzky se chtěl také usadit v Brně a získat povolení k samostatnému provozování živnosti malířství pokojů (1838) – AMB, A 1/14, inv. č. 572. Andreas Trill, malíř pokojů a, jak sám podotkl, malíř specializující se na malbu krajin. I když o udělení brněnského měšťanského práva zažádal až v roce 1836, působil zde již od počátku 30. let 19. století. AMB, A 1/14, inv. č. 407. Na případné vyškolení u Andrease Trilla se od konce 30. let 19. století často odvolávají další malíři pokojů, kteří usilovali o brněnské měšťanské právo a o povolení založit si vlastní živnost: např. Anton Hlawacžek (1838) – AMB, A 1/14, inv. č. 577, Johann Žák (1839) – AMB, A 1/14, inv. č. 693, Anton Granitzer (1839) – AMB, A 1/14, inv. č. 628.

⁵³ Pokřtěn 21. 8. 1761 ve farním kostele sv. Jiří v Německé Libině (okr. Šumperk), kmotry byli rolník Josef Kunschler a jeho manželka Apolonia; viz příloha *Taufschein* dokládající původ žadatele o udělení měšťanského práva.

⁵⁴ AMB, A 1/13, inv. č. 83: *Josef Höchsmann žádá o udělení měšťanského práva z titulu dekorátéra [1790–1792];* AMB, kniha příjmu, rkp. 77.

⁵⁵ Pocházel z malířské rodiny Kapounů z Rychnova nad Kněžnou, jeho otcem byl malíř Jeronym Kapoun a dva z jeho bratří, Ruprecht Jan a Tadeáš se věnovali rovněž malířskému umění; srov. Rudolf Zrůbek, Barokní rodové malířské dílny v Rychnově nad Kněžnou. In: *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století*. Rychnov nad Kněžnou 1999, s. 456.

byl brněnský štafíř → Johann Beil.⁵⁶ V knize brněnských měšťanů je zapsán k 2. 12. 1800. Vlastnil dům v ulici tzv. Velká Pekařská.⁵⁷

KLAPPER (Klopper), Karl

† 17. 11. 1800 Brno.⁵⁸

Malíř, malíř pokojů, štafíř. V roce 1777 se oženil v Brně s Annou Desslerovou.⁵⁹ V pramenech bývá titulován jako malíř pokojů, štafíř nebo „umělecký malíř“. Byl všestranným uměleckým řemeslníkem; v 90. letech chtěl předvádět v moravských městech (v Olomouci, Znojmě, Jihlavě, Ostravě) svůj „optický přístroj“ (*optische Maschine*), jehož uvedení mělo být také součástí veřejného představení v sále brněnské Reduty.⁶⁰ Pracoval pravděpodobně v okruhu malíře → Ignatze Mayera ml., jenž je uveden jako svědek při pozůstalostní inventarizaci Klapperova majetku. V 80. letech 18. století se podílel vedle Ignatze Mayera ml. na úpravách interiérů Belcrediovského paláce v Brně.⁶¹ ■ Syn Josef Klapper (* 7. 9. 1800 v Brně) byl v roce 1824 zapsán na Akademii výtvarných umění ve Vídni.⁶²

⁵⁶ AMB, matrika oddaných u sv. Jakuba 1/43, 7. 9. 1784.

⁵⁷ Ve své žádosti o udělení měšťanského práva (viz AMB, A 1/13, inv. č. 1918: *Ignatz Kappon žádá udělení měšťanského práva s tím, že je štafíř [1800]*) uvádí následující argumenty ke svému přijetí do města: „[...] seit dem Jahre 1790 das mit meinem Stockwerk erhöhte Wohnhaus ob der grossen Bekengasse Nr. 31. besitze, und mich während der langjährigen Zeit, stetsrechtschaffen, ruhig, und sogestaltig gut bewohnen, daß wider mich nichts klagbares vorgekommen; Seid auf das Stafirergewerb schon erhrere allhier Burger geworden, als, Gutalek, Michaletz, Paul Beschorer welche letzterer gar nicht behaußet ist, hiemit ich nun so ehr die Bürgerannaher anhoffe, als ich ein Haus auf hiesig städtischer Jurisdiction besitze, wo eben schon viele Nachbare das Burgerrecht erhaltene habe; Mein Medien ist ein freyes Gewerh, und geschicht also erinen gleichmässigen Gewerhs Indiuidum um so nieder ein Nachtheil durch Verleihung der Burgerrecht, das ich ohnehin einer der ältesten hiesiger Stafierer bin; endlich Auch schon verschiedern Künstlern als Malern und wostigen Bittwerbern, die auf gar kein Wohnhaus besitze, das Burgerrecht ertheilet worden.“; viz AMB, kniha příjmů, rkp. 77; AMB, adresář 1806.

⁵⁸ Při příležitosti veřejné dražby majetku po zemřelém Karlu Klapperovi byl vypracován „licitační inventář“, ve kterém jsou poznačeny i některé položky týkající se obrazů (viz AMB, A 1/18, inv. č. 1677: *Pozůstalost Karla Klappera. An Bildern: 2 grosse Obststücke mit Rahmen ... 2 fl.* (vydraženo za 4 fl. 15 kr.); *2 Blumen Stücke lakirt ohne Rahmen ... 1 fl. 30 kr.* (4 fl. 4 kr.); *2 Obststücke ohne Rahmen ... 1 fl.* (1 fl. 4 kr.); *2 Landschaften ohne Rahm ... 1 fl.* (1 fl. 40 kr.); *2 Bilder Sct. Petrus, et Magdalena ... 1 fl.* (3 fl. 5 kr.); *1 Geschichte Stück ohne Rahm ... 1 fl.* (1 fl. 1 kr.); *2 Poetenstücke kleiner ohne Rahm ... 20 kr.* (53 kr.); *32 St. verschiedenen kleiner – und grössere Bilder, ohne Glaß (a 1 kr.) ... 32 kr.* (1 fl. 34 kr.); *2 alte Bilder ohne Rahm, samt einer Skizze der Sct. Thomasser Mutter Gottes in einer unfertigen Rahm ... 30 kr.* (1 fl. 1 kr.); *10 Verschiedenen Rahmen – ohne Bilder, dann 2. fertige Bilder zusammen ... 2 fl.* (6 fl. 30 kr.); *Verschiedenen alte Kupferstiche, Zeichnungen ... 1 fl. 15 kr.* (4 fl. 1 kr.); *2 Farben Reistein mit 1 Laufer ... 20 kr.* (40 kr.); *Verschiedenen farben Restle ... 30 kr.* (1 fl. 2 kr.); *Allerbey hölzernen kleine Figuren, und Krafelwerk ... 45 kr.* (5 fl.); *1 hölzernen Kruzifix ... 20 kr.* (30 kr.).

⁵⁹ 27. 8. 1777 – AMB, matrika oddaných u sv. Jakuba 1/42; srov. A. Schweigl (cit. v pozn. 14).

⁶⁰ AMB, A 1/13, inv. č. 1684; *Karl Klapper, zdejší malíř pokojů, žádá povolení k vystavení svého optického přístroje ve větších městech země [1799]*.

⁶¹ J. Kroupa (cit. v pozn. 5), s. 209. V účtech těchto oprav je veden jako štafíř, jemuž bylo zapláceno 100 fl. 48 kr. Srov. H. Welzl, *Quellen MZA* (cit. v pozn. 19).

⁶² T. Sekyrka (cit. v pozn. 33), s. 319.

MAYER, Ignatz starší

* ? 1720 Štýrský Hradec,⁶³ † 26. 5. 1785 Brno.

Malíř portrétů a náboženských obrazů, dekoratér. Andreas Schweigl zaznamenává Ignatze Mayera st. ve svém soupise brněnských umělců k roku 1763; k témuž roku jej uvádí i Jan Petr Cerroni.⁶⁴ Vlastnil dům v ulici Koblišná, jenž je v závěti oceněn na 2550 fl. Byl současníkem malíře Josefa Sterna (1716–1775). V Brně se pravděpodobně stýkal i s jinými malíři a umělci; byl svědkem na svatbách malířů Johanna Jablonského⁶⁵ a Johanna Aletze. Když se roku 1767 Ignatzi Mayerovi st. narodila dcera Klára, jako kmotr byl přizván brněnský mědirytec Johann Christoph Leidig. Jako jeden ze svědků, jenž byl přítomný při pořizování Mayerovy závěti, vystupuje brněnský sochař Thomas Schweigl.⁶⁶ ■ Texty, které zmiňují Ignatze Mayera st., se shodují v tvrzení, že tento malíř byl v mládí schopný portrétista a „zručný malíř historií“, později se z neznámého důvodu obrátil k malířství pokojů. Obvykle se poukazuje na jeho dobrou kresbu a světlý, vždy trochu tvrdý kolorit.⁶⁷ Z jeho prací lze jmenovat nástrojnou malbu v zámecké kapli v Brněnských Ivanovicích; fresku v knihovně kláštera v Nové Říši s výjevem ze života sv. Norberta (1774); obrazy *Poslední večeře Páně, Sv. Amadeus a Gelasius, Sv. Josef* v sakristii kláštera cisterciáček na Starém Brně (1763), oltářní obrazy *Sv. Jan Křtitel* ve farním kostele ve Velké Bíteši, *Neposkvrněné početí P. Marie* a *Sv. Jan Nepomucký* v kostele ve Velkých Losinách (1784).⁶⁸ Podle Ignaze Chambreze vytvořil i nástěnné malby v interiérech zámků – např. v Bystřici pod Hostýnem a v *Simanowitz* v Pruském Slezsku.⁶⁹

- ⁶³ Štýrský Hradec jako místo malířova narození poprvé uvádí Ernst Hawlik; srov. E. Hawlik (cit. v pozn. 4), s. 50. Není zřejmé, z jakého pramene Hawlik tuto informace čerpal. Dále ji však opakují G. K. Nagler (cit. v pozn. 4) VIII, 1839, s. 488; B. Dudík (cit. v pozn. 4), s. 607; Constantin von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* XVIII. Wien 1867, s. 132; Wilhelm Schram, in: U. Thieme – F. Becker (cit. v pozn. 4) XXIV, 1930, s. 480; Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska* II. Praha 1999, s. 679. Wurzbach, jenž vychází pouze z Dudíkova časopisecky publikovaného slovníkově koncipovaného příspěvku, se pokouší najít souvislost mezi Ignatzem Mayerem a malířem Johannem Mayerem působícím ve Štýrském Hradci kolem poloviny 18. století.
- ⁶⁴ A. Schweigl (cit. v pozn. 14); J. P. Cerroni (cit. v pozn. 3), I–34.
- ⁶⁵ 7. 1. 1767 – Johann Jablonský, malíř, původem z Čech z Rychnova nad Kněžnou, s Marií Annou, dcerou Antonína Vočka; viz AMB, matrika oddaných u sv. Jakuba 1/41.
- ⁶⁶ AMB, matrika zemřelých u sv. Janů 3/14; A 1/12, inv. č. 3393; *Pozůstalost malíře Ignatze Mayera* [1785]. Mayer uvádí ve své závěti svoji manželku Annu a 7 dětí: Josefu, Elisabethu, Barbaru, Johanna, Ignatze, Josefa a Klaru. Anna Mayerová † 12. 10. 1809 (79 let).
- ⁶⁷ Ignatz Chambréz, *Nachlaß eines mährischen Künstlers zur Belehrung seiner Söhne. Schriften der historisch–statistischen Section der k. k. mährisch.–schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur– und Landeskunde in Brünn* IX, 1856, s. 395; J. P. Cerroni (cit. v pozn. 3), I–34; E. Hawlik (cit. v pozn. 4), s. 50; G. K. Nagler (cit. v pozn. 4) VIII, 1839, s. 488.
- ⁶⁸ Cerroni jmenuje dále v soupise Mayerových děl dále i oltářní obraz *Sv. Kunhuta* v kostele v Hlíně (1746). Podle Gregora Wolného a Bohumila Samka je jeho autorem malíř Josef Mayer; srov. G. Wolný (cit. v pozn. 3) II/2, 1858, s. 38; B. Samek (cit. v pozn. 63) I, 1994, s. 477. G. Wolný, H. Welzl a P. Toman přiřazují k Mayerovým pracím oltářní obrazy *Sv. Jakub* ve farním kostele v Olbramovicích (1781) a *Sv. Jiljí* v Našiměřicích (1781); srov. G. Wolný (cit. v pozn. 3) II/4, 1861, s. 411, s. 339; H. Welzl (cit. v pozn. 4), s. 36–37; Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců*. II. Praha 1950, s. 119.
- ⁶⁹ I. Chambréz (cit. v pozn. 67), s. 395. Do *Simanowitz* se provdala Mayerova dcera, Barbara (provdaná Faulhaberová).

MAYER, Ignatz mladší* 1763 Brno, † 21. 1. 1842 Brno.⁷⁰

Malíř a dekoratér. Syn brněnského malíře →Ignatze Mayera st., s nímž bývá ve starších soupisech a slovnících českých výtvarných umělců zaměňován.⁷¹ Se svým bratrem Johannem se po smrti svého otce, podle zpráv Ignatze Chambréze, odebral do Vídně (tzn. asi po roce 1785). V roce 1788 žádal o udělení měšťanského práva; 26. 6. 1788 byl jmenován brněnským měšťanem.⁷² ■ Před rokem 1788 zhotovil nástěnné malby v klášteře milosrdných bratří ve Vizovicích (lékárna a refektář); v „zahradním kasinu“ hraběnky Blümegenové na brněnském předměstí (Dornych) vytvořil malby v sále a v přilehlých místnostech; pro hraběte Michala Jana Althana vyzdobil několik místností pravděpodobně v brněnském Althanovském paláci v Koblišné ulici.⁷³ Na konci 18. století (1795) dekoroval pro Marii Eleonoru Petřvaldskou salony v zámku v Žeravicích (*Tafelzimmer, Sitzzimmer, Schlafzimmer*).⁷⁴ – Nejednou spolupracoval s brněnským sochařem Andrease Schweiglem; v letech 1787–1789 se oba podíleli na nové výzdobě v interiérech Belcrediovského paláce v Brně.⁷⁵ Schweiglovy sochařské práce natíral v parku v Buchlovicích, kde souběžně 1794–1797 vymaloval i nově zřízené zámecké salony (*Parade Zimmer, Wallische Cabinet, Schlafcabinet* a knihovnu).⁷⁶ Po roce 1800 Andreas Schweigl a Ignatz Mayer ml. spolupracovali v pernštejském parku (1805).⁷⁷

⁷⁰ Pokřtěn 23. 7. 1763 v kostele u sv. Jakuba; viz AMB, matrika pokřtěných u sv. Jakuba 1/18; matrika zemřelých u sv. Jakuba 1/69; AMB, A 1/18, inv. č. 10030: *Pozůstalost malíře Ignatze Mayera*. Ignatze Mayera ml. přežila pouze jeho manželka Elisabetha, rozená Huberová. 13. 1. 1825 zemřela třiatdvacetiletá dcera Antonie, 13. 11. 1838 zemřela ve věku 30 let dcera Nepomucena; viz AMB, matrika zemřelých u sv. Jakuba 1/69).

⁷¹ Mnozí autoři si nepovšimli, že toto jméno se vztahuje ke dvěma osobám – otci a synovi, kteří jsou nenáležitě zaměňováni (jsou slučovány jejich biografické údaje, chybně připisována díla – např. Hans Welzl, Prokop Toman, Bohumil Samek (cit. v pozn. 63). Samek si uvědomuje, že jméno Ignatz Mayer se vztahuje ke dvěma malířům, které se pokouší rozlišit: *Ignác Mayer – zemř. 1842, malíř v Brně, původem ze Štýrského Hradce; Ignác Mayer – zemř. před 1812, malíř v Brně doložený 1763*. – B. Samek (cit. v pozn. 63) II, 1999, s. 651, 679. V Brně je na konci 18. století doložen ještě Friedrich Mayer – malíř květinových zátiší, původem z Darmstadtu. Byl registrován v brněnském hostinci „Zum schwarzen Adler“, zemřel ve věku 68 let 17. 6. 1785 v Brně; viz AMB, matrika zemřelých u sv. Janů 3/14; AMB, 1/12, inv. č. 3406: *Pozůstalost malíře Friedricha Mayera*.

⁷² AMB, A 1/12, inv. č. 4714: *Ignatz Mayer, malíř, žádá o udělení měšťanského práva* [1788]; AMB, kniha příjmů, rkp. 77; AMB, adresář 1789. Srov. Ch. d'Elvert (cit. v pozn. 35), s. 34; A. Schweigl (cit. v pozn. 14).

⁷³ O jmenovaných Mayerových dekoracích referují jejich objednatelé (Kryštof Blümegen; Michal Jan Althan) v dobropisech přiložených k malířově žádosti o udělení měšťanského práva.

⁷⁴ MZA Brno, fond G 138, kart. 26: *účty za nábytek 1794–1795, náklady na park, oboru, oranžerii, zámecké hodiny 1795–1797*. Srov. J. Kroupa (cit. v pozn. 22), s. 43.

⁷⁵ J. Kroupa (cit. v pozn. 5), s. 209.

⁷⁶ Viz pozn. 74.

⁷⁷ MZA Brno, fond F 78 – Velkostatek Pernštejn, sign. 22: *Hrad a zahrada, stavební záležitosti a stavební účty 1802–1817, 1819*. Je pravděpodobné, že v téže době, kdy v pernštejském parku vykonává „natěračské práce“, vymaloval i zahradní pavilon exotickou vegetací s průhledy do otevřené krajiny se zahradními stavbami; srov. B. Samek (cit. v pozn. 63) II, 1999, s. 651.

MAYER, Johann

* ? 1762, † 2. 12. 1816 Brno.

Malíř. Bratr malíře → Ignatze Mayera ml. Pravděpodobně se vyučil u svého otce → Ignatze Mayera st. Schweigl ve svém *Soupise malířů, sochařů atd. v Brně* uvádí Johanna Mayera k roku 1787, tj. k témuž roku jako jeho bratra a → Josefa Switila. K Ignatzi i Johannu Mayerovi je poznamenáno *Frescomahler*.⁷⁸ Johann Mayer patřil k váženým brněnským měšťanům; na mnohých místech v pramenech je titulován jako *Ringsmann* – příslušník městské honorace. Po svém otci převzal dům v Koblížné ulici. Po smrti Johanna Mayera byl dům oceněn na 6 500 fl.; ve veřejné dražbě jej získal za nejvyšší podání 14 511 fl. pekařský mistr Georg Koppa.⁷⁹ ■ Z jeho malířských prací se uvádí obraz *Všichni svatí* v kapli v Troubsku.⁸⁰

PACHMAJER (Pachmaler), Josef

Životní data nezjištěna.

Brněnský malíř divadelních dekorací. ■ Pro farní kostel ve Velkých Losinách namaloval hlavní oltářní obraz *Sv. Jan Křtitel* (1784).⁸¹

PELIKAN, Anton* ? 1766 Brno, † 7. 2. 1845 Brno.⁸²

Malíř, malíř pokojů. Syn brněnského prýmkaře Johanna Pelikana. Vyučil se v Brně u malíře → Ignatze Mayera st.⁸³ Patnáct let cestoval především po Slezsku a Prusku, aby prověřil a zdokonalil své malířské dovednosti; během své cesty navštívil Ostravu, kde vyhotovil několik malířských zakázek. V Ostravě

⁷⁸ A. Schweigl (cit. v pozn. 14); I. Chambrez (cit. v pozn. 67), s. 395; H. Welzl, *Quellen* AMB (cit. v pozn. 19), rkp. 223, 5/5; H. Welzl *Quellen* MZA (cit. v pozn. 19); J. E. Horky (cit. v pozn. 40); P. Toman (cit. v pozn. 68) II, 1950, s. 120; J. Kroupa 1987 (cit. v pozn. 21), s. 169.

⁷⁹ AMB, A 1/18, inv. č. 4642: *Pozůstalost Johanna Mayera* (zde je označován pouze jako *bürgl. Ringsmann*); viz *Brünner Todtenbuch*; Alois Gödel, *Topografie brněnských domů – Krapfengasse č. 339/61*, rkp. in: AMB; AMB, adresáře 1779, 1789 a 1806. V pozůstalostním řízení jsou jako dědicové zmiňováni na prvním místě jeho bratr, měšťanský malíř Ignatz Mayer, dále jeho sestry Josefa, provdaná Autorková (Autorek, Autorik) a Barbora, ovdovělá Faulhaberová; Elisabetha Mayerová a nakonec Ferdinand Stark, syn zemřelé Anny Mayerové, provdané Starkové. Ignatz Mayer ml. byl ustanoven kurátorem nepřítomných dědiců (Barbary Faulhaberové, jež bydlela v Pruském Slezsku, v *Simanowitz*; Josefy Autorkové, která se provdala do Maďarska a žila v Budapešti; Elisabetha Mayerová v době řešení pozůstalostního řízení byla ve Florencii). Každému ze zmiňovaných dědiců byl vymezen z majetku zemřelého Johanna Mayera stejný díl, tj. 1 964 fl. 44 kr.

⁸⁰ G. Wolny (cit. v pozn. 3) II/1, 1856, s. 232; H. Welzl (cit. v pozn. 4), s. 37; P. Toman (cit. v pozn. 68) II, 1950, s. 120.

⁸¹ G. Wolny (cit. v pozn. 3) V, 1835–1842, s. 827; B. Dudík (cit. v pozn. 4), s. 621; H. Welzl (cit. v pozn. 4), s. 41.

⁸² Zemřel svobodný a bezdětný v městském chudobinci. Jako jediný pozůstalý byla jmenována jeho sestra Antonia Pelikanová; viz AMB, A 1/18, inv. č. 10. 483: *Pozůstalost malíře Antona Pelikana; Brünner Todtenbuch*.

⁸³ V roce 1801, kdy malíř Anton Pelikan žádal o udělení měšťanského práva, byl Ignatz Mayer st. již mrtev. Svědkem, který potvrdil Pelikanovi, že se skutečně vyučil u jmenovaného malíře, byl brněnský sochař Thomas Schweigl.

získal doporučující list pro další cestu do Bílska⁸⁴ a dále do Haliče. Nějakou dobu pobýval v Prusku, kde byl zaměstnán hrabětem Louisem Wengerským. Ve společnosti jistého Antona Mandla se vypravil do Prahy a následně do Vídně. V roce 1801, po návratu do Brna, žádal o udělení měšťanského práva; v úředních protokolech bývá označován jako „malíř portrétů a pokojů“ (*Portrait und Zimmermahler*) nebo jako „umělecký malíř“ (*Kunstmahler*).⁸⁵ Téhož roku byl přijat do města.⁸⁶ V roce 1802 chtěl rezignovat na malířskou živnost; zažádal u brněnského magistrátu o povolení k pálení rosolky a jejího šenkování.

REKTORŽIK, Ignatz

† 1. 7. 1838 Brno.

Malíř, malíř pokojů a divadelních dekorací.⁸⁷ V roce 1808 žádal o udělení brněnského měšťanského práva; v knize měšťanů je zapsán k 1. 9. 1808.⁸⁸ Byl majitelem domu na bývalém brněnském předměstí, na *Bakenwiese*. V jeho domě se údajně scházela společnost umělců a řemeslníků, kteří měli podobné zájmy jako Rektoržik. Mezi návštěvníky se uvádějí malíři divadelních dekorací, Bartholomeo Girardoni (asi 1773 –1835) a Anton Arrighoni (1788–1851), kteří pracovali pro brněnská jeviště.⁸⁹

STOKLASSA (Stoklasa), Franz

* 1795 Černé Budy v Čechách, † 23. 5. 1861 ?Brno.⁹⁰

⁸⁴ Bílsko (Bielitz, Bielsko) v Polském Těšínsku.

⁸⁵ AMB, A 1/12, inv. č. 1972: *Anton Pelikan žádá udělení měšťanského práva, protože provozuje malířství; žádá o povolení k pálení rosolky a jejího šenkování [1801– 1805]*. K žádosti o udělení měšťanského práva malíře Antona Pelikana jsou přiloženy „Protokoll“ – zde se referuje o jeho předešlé malířské činnosti.

⁸⁶ V knize měšťanů je zapsán k 22. 8. 1801; viz AMB, kniha příjmů, rkp. 78.

⁸⁷ *Brünner Todtenbuch*; H. Welzl, *Quellen MZA* (cit. v pozn. 19). Wilhelm Schram (*Verzeichniss Mährischer Kupferstecher*. Brünn 1894, s. 27–30) zmiňuje Ignatze Rektoržika v souvislosti s jeho poněkud známějším synem Franzem Xaverem Rektoržikem (1793–1851), jenž je představen jako všestranný kreslíř, rytec a malíř a jenž byl inspirován prostředím, ve kterém vyrůstal.

⁸⁸ AMB, A1/13, inv. č. 3250: *Ignatz Rektoržik, malíř, žádá o udělení měšťanského práva, aby mohl provozovat malířskou činnost [1808]*; AMB, kniha příjmů, rkp. 77.

⁸⁹ Bartholomeo Girardoni pocházel z jižních Tyrol; působil především ve Vídni a zemřel v Brně 18. 11. 1835 ve věku 62 let; viz AMB, A 1/18, inv. č. 8559. V brněnském divadle prezentoval jednu ze svých technických hříček – „optické představení“. Podle jeho návrhů byly v brněnském divadle na náklady města (4000 fl.) vytvořeny nové dekorace, „*Maschinen und eine neue Hauptcourtine*“ (1803–1804); srov. Christian d'Elvert, *Geschichte des Theaters in Mähren und Schlesien*. Brünn 1879, s. 117, 122; U. Thieme – F. Becker (cit. v pozn. 4) XIV, 1921, s. 172; Jitka Sedlářová, *Studie k dějinám moravské kresby a grafiky 1. poloviny 19. století*. In: Jitka Sedlářová – Jaroslav Kačer, [Kat.] *Moravské malířství první poloviny 19. století*. Brno–Kroměříž 1980, s. 18, pozn. 14. – Anton Arrighoni divadelní malíř, žák vídeňské akademie, který působil v divadlech ve Vídni, Brně (před 1816), Vratislavi, Bratislavě, Štýrském Hradci a Drážďanech, kde se stal dvorským divadelním malířem; srov. U. Thieme – F. Becker (cit. v pozn. 4) II, 1908, s. 154; Stanislav Sochor, A. Arrighoniho pohled na Brno z počátku XIX. století. *Umění V*, 1932, s. 185–190; P. Toman (cit. v pozn. 68) I 1947, s. 25; J. Sedlářová, op. cit., s. 18, pozn. 15; Ž. U. M. [Želmíra Urta Muenna], in: Saur (cit. v pozn. 34) 5, 1992, s. 288.

⁹⁰ Pokřtěn 19. 11. 1795. Obec Černé Budy (*Schwarzbuda*) náležela pod sázavské panství – dnes

Malíř a štafíř. Vyučil se u svého otce, Wenzela Stoklassy (1814–1818). Následující tři roky pracoval jako malířský a štafířský tovaryš v Mikulově, a to u měšťanského malíře Josefa Hermanna. Jako tovaryš získal další zkušenosti při spolupráci s brněnským štafířem a malířem → Vincenzem Guttalkem; pracoval i pro akademického malíře → Franze Wanicžka. V roce 1824 z titulu malíře žádal o udělení měšťanského a mistrovského práva, dále o povolení ke sňatku s Teklou Reitterovou, dcerou sochaře Josefa Reittera. Od roku 1830 usiloval o místo brněnského měšťanského štafíře, které se uvolnilo po smrti Vincenze Guttalka.⁹¹ ■ S malířem Franzem Wanicžkem spolupracoval při výmalbě vrchnostenských místností v Kloboukách (před rokem 1824). Na začátku 19. století se účastnil na vnitřních opravách brněnského dómu a na renovování kaple kostela sv. Jakuba v Brně.⁹²

STORCH, ?

Životní data nezjištěna.

Malíř a *Kammerdiener* v benediktinském klášteře v Rajhradě. Krátce se učil u malíře Ignaze Chambreze (1758–1842). ■ V roce 1775 namaloval krajinné scény na látkové tapety pro zámek v Lysicích. Kolem roku 1780 vytvořil řadu portrétních obrazů církevních hodnostářů, které visely v chodbách rajhradského kláštera.⁹³

STRÁNSKÝ, Matyáš

* ? 1770, † 5. 3. 1810 Brno.

Malíř v Brně kolem roku 1800.⁹⁴

SWITIL, Josef

* ? Opočno, † kolem 1812 Vídeň.⁹⁵

Malíř oltářních obrazů, divadelních dekorací. V roce 1779 byl v Brně oddán s Kateřinou Hauptmannovou.⁹⁶ Všeobecně se traduje, že v Brně pracoval něko-

okr. Kutná Hora. Viz příloha žádosti o udělení měšťanského práva – *Taufschein*. Srov. též MZA Brno, Krajský soud civilní C 11, 23. 5. 1861 *Pozůstalost štafíře Franze Stoklassy*, sign. R, fasc. 87, inv. č. 2985.

⁹¹ AMB, A 1/13, inv. č. 6277: *Franz Stoklassa žádá o povolení k provozování malířského umění, povolení k sňatku s Teklou Reitterovou a vystavení propouštěcího listu. Dále žádá o souhlas s vykonáváním zdobitelství na místo Vincenze Kutálka, udělení měšťanského práva a připuštění k měšťanské přísaze* [1824–1825, 1830, 1832, 1833]. Jako jeden z důvodů, proč by měl obdržet povolení k provozování „malířství“, uvedl: „*Ist die könig Hauptstadt Brünn und dessen künstlerbunde Einwohner von einer solchen Ausdehnung, daß ich allhier von der erlernten, und auf vorstehende Art schon geprüften Mahlerey samt einer (Familie) anständig leben kann, so wie ich mir bereits die Uiberzeugung verschafft habe, besonders als durch Absterbens des Mahlers Hr. Licht, und durch Uibersiedlung des Hr. Waitzmann, die Zahl den hiesigen handniß sehr wenigen Mahlern sich verringert hat.*“ (12. 12. 1824).

⁹² AMB, A 1/13, inv. č. 6277.

⁹³ J. P. Cerroni (cit. v pozn. 3), I–32 (*Lisitz*); I. Chambréz (cit. v pozn. 67), s. 398; G. Wolny (cit. v pozn. 3) II/1, 1856, s. 441; H. Welzl (cit. v pozn. 4), s. 59.

⁹⁴ *Brünner Todtenbuch*; H. Welzl, *Quellen* AMB (cit. v pozn. 19), rkp. 223, 5/7; H. Welzl, *Quellen* MZA (cit. v pozn. 19).

⁹⁵ G. K. Nagler (cit. v pozn. 4) XVIII, 1848, s. 63; dále viz pozn. 4.

⁹⁶ AMB, matrika oddaných u sv. Jakuba 1/42: 19. 7. 1779; srov. A. Schweigl (cit. v pozn. 14).

lik let, a to kolem roku 1780, následně odešel do Vídně. V Brně musel setrvat ještě v roce 1789, kdy se mu narodila dcera Marie Anna.⁹⁷ V téže době bydlel v ulici Orlí, v domě brněnského kominíka Andrey Chioda. ■ Všechny texty z konce 18. století a 19. století, které se zmiňují o Josefu Switilovi, jej představují především jako autora „perspektivních“ divadelních dekorací. Teprve na druhém místě se o něm vyjadřují jako o malíři: „*Auch malte er in Oel bei richtiger Zeichnung und einem fetten Farbenauftrage Conversationstücke in Dietrichs Manier.*“⁹⁸ – „*Ein guter Mahler in öhl und in fresco.*“⁹⁹ – „[...] *hat nach verschiedenen Malern copiert.*“¹⁰⁰ ■ Obrazy *Kající se sv. Maří Magdalena* a *Kající se sv. Petr* pro kartuziánský klášter v Králově Poli u Brna (dnes Brno–Královo Pole) – kopie podle originálů Martina Knollera (1782);¹⁰¹ obraz *Sv. Petr a Pavel* ve farním kostele v Lysicích (1784); obraz *Sv. Václav* v kostele sv. Petra a Pavla v Brně;¹⁰² dnes nezvěstné oltářní obrazy – obraz *Sv. Jiří* ve farním kostele v Čebíně; obraz *Sv. Jiljí* ve farním kostele ve Zbraslavi (1789). V letech 1787–1789 se podílel na nové výzdobě místností Belcrediovského paláce v Brně. Vytvořil jevištní výzdobu ke dvěma divadelním představením (*Opera Seria*, *Pyramo a Tisbe*), jež byla uvedena v brněnské Redutě v roce 1785.¹⁰³

TEIFEL (Teufel), Ignatz

* ? 1786 Lindava (*Lindenau*), † 21. 9. 1836 Brno.

Malíř, malíř pokojů. Do Brna přišel z Čech. V roce 1819 žádal o udělení měšťanského práva a „[...] *sich hier Orts als Bürglicher Mahler zuetablieren*“.¹⁰⁴

⁹⁷ AMB, matrika narozených u sv. Janů 3/1: pokřtěna 28. 1. 1789; AMB, adresář 1789.

⁹⁸ E. Hawlik (cit. v pozn. 4), s. 11, s. 56.

⁹⁹ J. P. Cerroni (cit. v pozn. 3), I–34.

¹⁰⁰ C. Hálová–Jahodová (cit. v pozn. 3), s. 174.

¹⁰¹ Athanasius Gottfried, opat královopolské kartouzy, si nechal od Switila zhotovit kopie Knollerových obrazů z roku 1782. Switilovy obrazy v době rušení kláštera nahradily Knollerovy originály, které si Athanasius Gottfried ponechal ve své sbírce; srov. E. Hawlik (cit. v pozn. 4), s. 11; Jiří Kroupa, Societé patriotique de Hessen–Hombourg v Brně. *Časopis Maticce moravské* CXIII, 1994, s. 143; B. Samek (cit. v pozn. 63) I, 1994, s. 232; Lubomír Slavíček, Martin Knoller a jeho obrazy v českých sbírkách: glosy a addenda. *SPFFBU F* 37–39, 1993–1995, s. 152; Idem, „Sibi, arti, amicis“. Poznámky a materiále k dějinám sběratelství v Brně 1780–1840. *Opuscula Historiae Artis F* 42, 1998, s. 73–78.

¹⁰² Obraz sv. Václava připisuje Františku Vavřinci Korompayovi Pavel Škranc, *Dílo F. V. Korompaye na Moravě* [diplomová práce]. Brno 1981, s. 110. Josefa Switila jako autora tohoto obrazu zmiňuje kromě Cerroniho také August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*. IV. Wien 1904, s. 1058 a G. K. Nagler (cit. v pozn. 4) XVIII, 1848, s. 63. Je možné, že Switil pouze dokončil práci, kterou započal Korompay.

¹⁰³ *Brünner Zeitung* (*Beilage zur Brünner Zeitung*) 1789, 30. 4., s. 177: „*Herr Switil, ein hiesiger Bürger, und Mahler verdient wegen seiner zu beiden Opern gelieferten Verzierungen, und schönen gemahlen Szenen hier angerühmt zu werden.*“ O Switilovi jako malíři divadelních dekorací viz také I. Chambrez (cit. v pozn. 67), s. 398. K Josefu Switilovi srov. též H. Welzl, *Quellen* AMB (cit. v pozn. 19), rkp. 223, 5/7; H. Welzl, *Quellen* MZA (cit. v pozn. 19); J. E. Horky (cit. v pozn. 40); H. Welzl (cit. v pozn. 4), s. 61; Cecilie Hálová–Jahodová, *Brno, stavební a umělecký vývoj města*. Brno 1947, s. 230; P. Toman (cit. v pozn. 68) II, 1950, s. 507.

¹⁰⁴ AMB, A1/13, inv. č. 5225: *Ignatz Teifel, malíř, žádá udělení měšťanského práva* [1819].

WANICZEK (Waniczek, Wanietschek, Wanitzek), Franz

Životní data nezjištěna.

V pramenech je titulován jako „akademický malíř“. V přípiscích Schweiglova soupisu brněnských umělců je charakterizován jako „*velmi dobrý malíř pokojů, také s figurami, pocházející z Čech*“. 26. 4. 1858 obdržel společně se svojí manželkou Julií cestovní povolení do Ruska a Německa časově omezené na tři roky.¹⁰⁵ ■ Ve 20. letech 19. století byl zaměstnán na klobouckém panství. Vymaloval některé salony v bočním traktu v zámku v Kloboukách. Malířské a štafířské práce provedl ve farním kostele v Borkovanech (před 1822).¹⁰⁶

WAITZMANN, Johann

* ? 1777 Kadaň, † 3. 1. 1829 Brno.

Malíř. Bratr malíře →Wenzela a →Josefa Waitzmanna. V roce 1799 žádal o udělení měšťanského práva v Brně a o povolení, aby mohl provozovat „*malířské umění*“. V knize přijímaných měšťanů je uveden k 2. 6. 1799.¹⁰⁷

Ignatz Teifel zemřel svobodný a bezdětný. Vlastnil dům na bývalém předměstí Brna, v ulici tzv. Velká Pekařská. Tento dům byl v rámci pozůstalostního řízení oceněn na 2 905 fl. Veškerý mobiliář, který se nacházel v domě, odkázal vdově Anně Schauerové, podnájemnici v jeho domě (*für ihre mir langjährige treu geleisteten Dienste*). V závěti pamatuje i na svého otce a sedm sourozenců; viz AMB, A 1/18, inv. č. 8838: *Pozůstalost Ignatze Teifela*.

¹⁰⁵ AMB, Spisovna města Brna 1851–1896 A 1/33, inv. č. 2113. Přistěhovalectví a vystěhovalectví – hlavní fascikl 1720–1896, fascikl II– 248/2. Waniczek se však nevrátil do doby, kdy mu vymezená časová lhůta cestovního povolení skončila, ani neoznámil místo stávajícího pobytu a nepožádal o prodloužení svého povolení. Malířovo neoprávněné počínání mělo být řešeno podle patentu o vystěhování z 24. 3. 1832.

¹⁰⁶ Za malbu v borkovanském kostele žádal odměnu 190 fl. Kloboucký hospodářský úřad označil tuto pohledávku jako nemístnou a požadoval na brněnském magistrátu, aby byl Franz Waniczek potrestán. Waniczek na svoji obhajobu uvedl mnohé nepřijemnosti, jež mu kloboucký magistrát způsobil. Vrchní úředník Havlíček jej ubezpečil, že do jeho příjezdu bude postaveno lešení k vymalování kostela. Stěžuje si, že se musel se 4 pomocníky zdržet dva a půl dne, protože lešení nebylo ještě hotové. Dále nebyla dodržena úmluva, že během jeho práce nebudou v kostele probíhat bohoslužby atd. Franz Waniczek byl žalován za dlužnou částku 49 fl. 17 kr., kterou nezaplatil Antonu Hoffmannovi, učiteli v Borkovanech. Tuto částku dlužil za pobyt a stravu v Borkovanech za dobu, kdy maloval v místním kostele. U Franze Waniczka se učil syn choceňského měšťana Michaela Žáka, jemuž malíř dlužil za jeho tovaryšskou práci 80 fl.; viz AMB, A 1/13, inv. č. 5883: *Kloboucký hospodářský úřad žádá pokárání malíře Franze Waniczka kvůli nemístné pohledávce za malbu borkovanského kostela* [1822]; AMB, A 1/13, inv. č. 5760: *Choceňský magistrát žádá, aby Franz Waniczek byl přinucen k zaplacení dlužní částky 80. zl. tovaryši Žákovi* [1822]; AMB, A 1/15, 16, 17, inv. č. 411: *Anton Hoffmann, učitel v Borkovanech, proti Franzi Waniczkovi, akademickému malíři* [1823]; AMB, A 1/15, 16, 17, inv. č. 260: *Michael Žák proti malíři Franzi Waniczkovi* [1822].) Gregor Wolny poznamenal, že v roce 1821 byl opravován interiér i exteriér klobouckého kostela Nanebevzetí P. Marie; 1822 byl tento kostel vymalován a obnoveny oltáře včetně obrazů, kazatelna i lavice; srov. G. Wolny (cit. v pozn. 3) II/ 4, 1855–1863, s. 56.

¹⁰⁷ AMB, A 1/13, inv. č. 1703: *Johann Waitzmann, umělecký malíř, žádá udělení zdejšího měšťanského práva, poněvadž provozuje malířství, a zákrok brněnského magistrátu u kadaňského magistrátu kvůli zaslání propouštěcího listu* [1799]. („*Der Unterzeichnete ist seiner Kunst ein Mahler, Bruder des ollmützer erzbischoflichen Kunstmalers aus Caadan in Böhmen gebürtig, hat seit längerer Zeit allhier dem Publikum in der Mahlereikunst zur Zufriedenheit mehrere Proben abgeleget, [...]*“); viz AMB, kniha příjmů, rkp. 77; AMB, matrika zemřelých zemské nemocnice 6/83; *Brünner Todtenbuch*. K Janu Waitzmannovi v souvislosti s Wenze-

WAITZMANN, Josef

* ? 1775 Kadaň, † 17. 10. 1845 Brno.

Malíř. Nejmladší z malířské rodiny Waitzmannů, jejíž příslušníci se postupně objevovali v Brně. Josef Waitzmann přišel do Brna jako poslední; 12. 4. 1803 byl jmenován brněnským měšťanem. Ve své žádosti se odvolal na své dva bratry, →Wenzela a →Johanna, kteří již v Brně působili.¹⁰⁸

WAITZMANN, Wenzel

* ? 1764 Kadaň, † ?.

Andreas Schweigl ve svém soupise brněnských malířů jej charakterizoval jako „malíře fresek a pokojů“. Před příchodem do Brna pracoval jako dvorní malíř olomouckého arcibiskupa (*hat Mahler von Ollmüsen Hrn. Erzbischoff; Hofmaler bei S. Eminenz Fürst u. Kardinal von Ollmütz*).¹⁰⁹ Schweigl jej zaznamenává v Brně k roku 1787 a 1798. Roku 1794 (6. 9.) byl oddán v Brně s Annou Sedlmayerovou. Podruhé se oženil v roce 1798 (4. 10.) s Franziskou Wichtovou, dcerou Franze Wichty, mlynářského mistra v Komárově.¹¹⁰ V roce 1809 a až do 15. 7. následujícího roku byl držitelem černovického dvora.¹¹¹ Je možné, že byl členem brněnské zednářské lóže „Freimaurer – Gesellschaft“.¹¹² Wenzel Waitzmann opustil Brno asi před rokem 1820.¹¹³ Dům, který Wenzel Waitzmann vlastnil na Kapucínském náměstí, zakoupil brněnský zubař Johann Christoph Klinkerfus, jenž v roce 1820 žádal brněnský magistrát o dovolení

lem Waitzmannem srov. H. Welzl, *Quellen AMB* (cit. v pozn. 19), rkp. 223, 5/8; H. Welzl, *Quellen MZA* (cit. v pozn. 19); Jiří Kroupa, *Letohrádek Mítrovských na Starém Brně. Forum brunense* 1990, s. 197–204; J. Kroupa (cit. v pozn. 5), s. 209–210; J. Kroupa 1993–1994 (cit. v pozn. 21), s. 250.

¹⁰⁸ AMB, A 1/13, inv. č. 2320: *Josef Waitzmann, umělecký malíř, žádá udělení zdejšího měšťanského práva, poněvadž provozuje malířství* [1803]; AMB, kniha příjmů, rkp. 77; *Brünner Tordrenbuch*. Pravděpodobně pocházeli z rodiny sochařů, kteří se ve 30. letech 18. století usadili v Kadani. Sochař Karl Waitzmann, původem ze Štýrského Hradce, se 1738 stal měšťanem v Kadani. Od roku 1784 jeho sochařskou dílnu vedl syn, Anton Waitzmann. Kadaňský sochař Johann Waitzmann, byl od 1766 měšťanem ve Znojmě. Srov. U. Thieme – F. Becker (cit. v pozn. 4) XXXV, 1942, s. 63; Emanuel Poche (ed.), *Umělecké památky Čech*. II. Praha 1978, s. 13, 15, 19.

¹⁰⁹ V záznamech křestních a úmrtíních matrik, v nichž jsou zaneseny děti Wenzela Waitzmanna, je označován ještě 1808 jako dvorní malíř olomouckého arcibiskupa, v následujících letech je jeho jméno doplňováno pouze přívlastkem „malíř“. – Manželka Anna Waitzmannová, rozená Sedlmayerová († 3. 2. 1797); syn Gustav († 19. 1. 1797 ve věku osm měsíců), Wilhelm (* 27. 5. 1795, † 27. 3. 1797). Dále děti Wenzela Waitzmanna a Franzisky, rozené Wichtové: Heinrich (* 1799, † 18. 8. 1806), Gustav (* listopad 1805, † 24. 2. 1806), Marie (*18. 6. 1808), Henrietta (* 2. 2. 1810), Augusta (* 18. 5. 1817); viz AMB, matrika narozených u sv. Janů 3/1; matrika zemřelých u sv. Janů 3/14; matrika pokřtěných u sv. Petra a Pavla 2/4; matrika zemřelých u sv. Petra a Pavla 2/28.

¹¹⁰ AMB, matrika oddaných u sv. Jakuba 1/43; srov. A. Schweigl (cit. v pozn. 14). AMB, matrika oddaných u sv. Janů 3/8.

¹¹¹ AMB, A 1/13, inv. č. 4258: *Královopolský hospodářský úřad žádá, aby byl malíř Wenzel Waitzmann, bývalý držitel černovického dvora, přinucen k zaplacení svého nedoplatku na obilném desátku, který činí 18 měřic* [1815–1816].

¹¹² J. Kroupa 1987 (cit. v pozn. 21), s. 215 – seznam členů „Freimaurer – Gesellschaft“ k roku 1793.

¹¹³ Srov. →Franz Stoklassa a pozn. 91.

k zřízení pracovny v tomto domě.¹¹⁴ ■ Mezi lety 1787 a 1789 je uveden v účtech za vnitřní úpravy v Belcrediovském paláci v Brně (v několika splátkách mu bylo zaplaceno celkem 240 fl.). V roce 1791 spolupracoval s Josefem Winterhalderem ml. na výzdobě hlavního sálu v zámku v Dukovanech (sign.: *Waitzmann et Winterhalder 1791*). Pravděpodobně je i autorem nástěnných maleb v zahradním sále dukovanského zámku.¹¹⁵ Stejně pravděpodobné je jeho autorství dekorativních maleb v čínských pavilonech (*Chinesische Lusthaus*) v zámecké zahradě v Kroměříži¹¹⁶ a v Kunštátě [obr. 1]. V kunštátském zámku, podle Cerroniho zpráv, měl brněnský malíř Waitzmann vymalovat kromě čínského pavilónku i dvě místnosti v prvním patře.¹¹⁷ Na začátku 19. století se podílel na proměně interiéru v dikasteriální budově v Brně; provedl dekorace pro tzv. *Appellation Rathsaal, Senato separato* a ve vedlejších místnostech. V roce 1801 Janu Křtiteli Mitrovskému předložil skici k malbám (1801 bylo Wenzelu Waitzmannovi zaplaceno 188 fl. 39 kr. za výmalbu *Appellation Rathsaal* a vedlejších místností);¹¹⁸ 1806 Wenzel Waitzmann předložil předběžný rozpo-

¹¹⁴ AMB, adresář 1818; AMB, A 1/13, inv. č. 5354: *Johann Christoph Klinkerfuss žádá stavební ohlední kvůli zamýšleným úpravám v odkoupeném Waitzmannově domě* [1820].

¹¹⁵ J. P. Cerroni (cit. v pozn. 3), I–32 (*Dukowan*); B. Samek (cit. v pozn. 63) I, 1994, s. 430. V návaznosti na tematický typ výmalby dukovanského zahradního sálu se na Wenzela Waitzmanna odkazuje jako na potenciálního autora nástěnné malby v tzv. letohrádku Mitrovských v Brně; srov. Jan Bukovský, Rekonstrukce letohrádku Mitrovských na Starém Brně. *Památky a příroda* 14, 1989, s. 1–10; J. Kroupa 1990 (cit. v pozn. 107), s. 197–204; J. Kroupa (cit. v pozn. 5), 1990–1992, s. 209–210; J. Kroupa 1993–1994 (cit. v pozn. 21), s. 250.

¹¹⁶ Dvoupodlažní čínský pavilón, jenž byl součástí kroměřížské Podzámecké zahrady, se nedochoval. Byl reprodukován v albu s grafickými pohledy na kroměřížskou zahradu (*Die fürstliche Gärten zu Kremsier, beschreiben von einem Freunde der verschönerten Natur*). Toto album vzniklo na objednávku prvního olomouckého arcibiskupa Antona Theodora Colloredo-Waldsee a bylo vydáno v roce 1802 (čínský pavilón – list č. 6). Autorem pohledů je vídeňský malíř a rytec Josef Fischer (1769–1822); srov. Jarmila Vacková, Pohledy Josefa Fischera z kroměřížské Podzámecké zahrady. *Zprávy památkové péče* XVII, 1957, s. 32–38.

¹¹⁷ J. P. Cerroni (cit. v pozn. 3), I–32 (*Kremsier, Kunstadt*). Je možné, že spolupracovníkem Josefa Winterhaldera ml. a autorem nástěnných maleb v Kunštátě [obr. 1] mohl být i některý z bratrů Wenzela Waitzmanna – Josef nebo Johann. V jedné z místností 1. patra v kunštátském zámku (východní křídlo tzv. Horního zámku) se zachovala dekorativní grisaillová malba, k níž by se mohla vztahovat Cerroniho poznámka o vymalovaných místnostech (v dalším pokoji téhož patra jsou zřetelné jen reliktu původní výmalby) – iluzivní monochromně malované obrazy s antikizující architekturou doplněnou vegetací a rozličnými zvířaty; obrazová pole doprovází ornamentální výzdoba.

¹¹⁸ MZA Brno, fond B 14 – Moravsko-slezské gubernium, 44/3, inv. č. 2362. 1801 (12. Sitzung, 12 Februar 1801) – „*Appellations Präsident Graf v. Mitrowski eröffnet: es wäre durch die in vergangenen Jahre in dem dortigen Rathszimmer und Senatu separato vorgenommen Baureparatur die alte Malerei dieser Ubikationen gänzlich unbrauchbar gemacht worden [und wären daher die Raths sitionen durch den gegenwärtigen Winter im bloß geweisem Raths zimmer abgehalten worden], auch seyne die Meublen sowohl des Rathszimmers, als des Senatus separati, welche die Appellazion bei ihrer Entstehung schon im Jahr 1783 beerits? als alte Meublen vom ehemaligen S. Tribunal übernommen hätte, dermal sehr abgenutzt, erforderem daher eine wesentliche Reparatur Umschaffung; Da um der Gerichtsort der Appellazion doch immer anständig beschaffen seyn müsse, so ersucht besagter Präsident, womit sich von der angegeben Lage der Sache überzeugt, und sodann daß diesfalls nöthige eingeleitet würde, nur erinnert derselbe noch, daß ihm der Mahler Waitzmann der ältere, zwo, dem Orte ganz anpassende Skizzen zu den diesfalligen Gemälden*

čet k malbě tzv. *Rathsaal*, jež měla být provedena „podle plánu“. Rozpočet činil 285 fl.; tato částka zahrnovala „příslušné *Sinnbilder*“ (alegorie?) a trvanlivé barvy; k 2. 9. 1806 potvrdil příjem 230 fl. za malířskou práci v poradním sále.¹¹⁹

WERNER, Johann

* ? 1760 Nepomuk, † 8. 2. 1838 Brno.

Malíř a štafíř pocházející z Čech. Malířské řemeslo si osvojil u svého otce Franze Wenera, jenž byl vyučeným malířem a štafířem. Než přišel do Brna (1799), pracoval téměř šest let jako malíř a štafíř v Prostějově. V roce 1800 žádal o udělení měšťanského práva, aby mohl provozovat malířskou živnost. Žádost, která byla zamítnuta, podal opětovně v roce 1802.¹²⁰

II. Štafíři v Brně kolem roku 1800

BEIL, Johann

Životní data nezjištěna.

Brněnský štafíř. Bydlel v ulici Kobližná v domě mydláře Mossera.¹²¹ ■ V 80. letech 18. století se podílel na vnitřních úpravách Belcrediovského paláce v Brně.¹²² Štafířské práce provedl ve farním kostele ve Svitavách.¹²³

BESCHORNER, Paul (Beschorer, Peschorer)

Životní data nezjištěna (narozen patrně v Novém Městě nad Metují).

Štafíř. Do města byl přijat v roce 1793 (13. 5.).¹²⁴ Vlastnil dům na bývalém brněnském předměstí v ulici tzv. Velká Pekařská.¹²⁵ V jeho dílně se vyškolili mnozí řemeslníci, např. →Thomas Pittermann a →Johann Götz, kteří se na něj odvolávají ve svých žádostech o udělení měšťanského a mistrovského práva. V roce 1807 odešel do Maďarska. ■ Jeho bratr Johann Beschorner se také přistěhoval do Brna a působil zde jako štafíř.

vorgelegt, und er ihn hiemit bereits vor einigen Wochen an den inzwischen verstorbenen Baudirektor Jakobi verweisen habe."

- ¹¹⁹ MZA Brno, fond B 14 (cit. v pozn. 118), inv. č. 2362. *Quitung über 230 fl. Unterzeichnender hat auf anschaffung S. Excelenz Th. Ex. Grafen v. Blümege den Rath= Sall von den k. k. Landrechten nach angabe gemahlen, und auch mit Zwey hundert dreysich Gulden Acortirt worden ist, und von den H. Brovinzial bau Direktr bar und Richtig bezahlt worden. Brünn an 2^{ten} September 1806 ist es 230 fl. Wentzel Waitzmann, Hofmahler bey S. Eminenz den Cating und Fürst v. Olmitz.*
- ¹²⁰ AMB, A 1/13, inv. č. 1864: *Johann Werner, malíř a štafíř, žádá udělení zdejšího měšťanského práva [1800, 1802]; Brünner Todtenbuch.*
- ¹²¹ AMB, adresář 1789.
- ¹²² J. Kroupa (cit. v pozn. 5), s. 209.
- ¹²³ J. P. Cerroni (cit. v pozn. 11), I–33 (Zwitau): *„Die alabastrirten Figuren auf der marmorirten Kanzl und dem Taufstein samt stucco sind von dem Brünner Bildhauer Andreas Schweigl, die marmorirung an beyden Seitenaltaren ist von Joseph Habliczka in Habrowan, die Stafierung aber von Johann Beil in Brünn.“*
- ¹²⁴ AMB, A 1/13, inv. č. 680: *Paul Beschorner žádá o udělení měšťanského a mistrovského práva v Brně s tím, že je štafíř [1793]; AMB, kniha příjmů rkp. 77.*
- ¹²⁵ Dům byl zapsán na jeho manželku Kateřinu Beschornerovou; viz AMB, adresář 1806.

GÖTZ, Johann

Životní data nezjištěna (narozen patrně v Litomyšli).

Štafíř. Do Brna přišel před rokem 1800. Během pěti let se vyučil v dílně svého švagra, brněnského dekorátéra →Paula Beschornera (od roku 1793). Následně pracoval jako tovaryš u malíře →Ignatze Mayera ml. a u štafířů Johanna Beschornera a →Vincenze Guttalka. Od roku 1805 opakovaně žádal o udělení brněnského měšťanského práva a o povolení vykonávat řemeslo, kterému se vyučil.¹²⁶ ■ V roce 1804 provedl štafířské práce ve farním kostele sv. Jiljí v Hošticích (okr. Kroměříž) – natřel oltář Svatého kříže.¹²⁷

GUTTALEK (Guttaleck), Vincenz¹²⁸

* ? 1752 Brno, † 21. 4. 1825 Brno.¹²⁹

Brněnský štafíř a pozlacovač. Oženil se s Theklou Schweiglovou, sestrou sochaře Andrease Schweigla (8. 9. 1779). Když se jim narodila dcera Wilhelmina, kmotrou jí byla Josefa Mayerová, dcera malíře →Ignatze Mayera st. V roce 1790 byl Vincenz Guttalek za svědka štafíři Franzi Mayerovi a Anně Horské.¹³⁰ Vlastnil dům na Římském náměstí. Byl členem inkorporovaného cechu sochařů, malířů a štafířů. Obvykle se jeho jméno objevuje v protokolech komise tohoto cechu, jež rozhodovala o přijetí nových řemeslníků. ■ S malířem Josefem Winterhalderem ml. a sochařem Andreasem Schweiglem spolupracoval při vnitřních úpravách v brněnském kostele sv. Josefa – pozlatil vnitřní zařízení kostela (počátek 19. století).¹³¹ Jako štafíř doprovodil Schweiglovu sochařskou práci ve farním kostele v Olbramovicích (okr. Znojmo).¹³² „Natřel“ veškeré sochařské práce v kostele v Netině (okr. Žďár nad Sázavou), kazatelnu a křtitelnici v kostele v Hošticích – 1812 (okr. Kroměříž). Dekoroval hlavní oltář v kostele v Čebíně (okr. Brno–venkov). Provedl pozlacovačské práce na oltářích

¹²⁶ AMB, A 1/13, inv. č. 2863: *Johann Götz, zdobitel, původem z Litomyšle, žádá o přijetí u měšťanského zdobitele, udělení měšťanského práva zdobitelského řemesla a vystavení propouštěcího listu od litomyšlského magistrátu [1798, 1805–1806, 1808–1809].*

¹²⁷ „Unterzeichnete [Johann Götz] hat, wie es das Zeugniß sub A. bestätigt die Staffierer Kunst ordentlich erlernt, und seit diesen Jahren in verschiedene Kirchen, und anderen Häußern zum vergnügen viele Arbeiten verrichtet, [...]“; viz AMB, A 1/13, inv. č. 2855.

¹²⁸ V literatuře se setkáváme s českou podobou Kutálek.

¹²⁹ Údaje v úmrtní matrice jej charakterizují jako „Goldstaffierer“; viz AMB, matrika zemřelých u sv. Janů 3/14; *Brünner Todtenbuch*; A. Schweigl (cit. v pozn. 14); AMB, adresář 1818; srov. J. Sedlářová (cit. v pozn. 89), s. 16–17.

¹³⁰ Štafíř Franz Mayer zemřel v Brně ve věku 46 let 5. 2. 1808 v Brně; bydlel na Zelném trhu.

¹³¹ J. P. Ceroni (cit. v pozn. 3), I–32 (*Kirche zu St. Joseph in Brünn*): „Im Jahre 1803 wurde der Hochaltar ganz neu erbaut samt der Kanzl – die Bildhauer Arbeit machte der Brünnner Bildhauer Andreas Schweigl – der Staffierer Gutalek die Vergoldungen – von diesen nemlichen Künstlern sind auch die zweien Seitenaltäre 1804 [...]. Eben in diesen Jahre baute man auch da zwey Seitenaltäre ganz neu – die großen gemähldte des Hl. Augustin und Johann Nepomuk, so wie die unteren kleinen des hl. Anton v. Padua und Elisabeth sind von Joseph Winterhalder gemahlt um 100 fl. – die Bildhauer Arbeit daran ist von Andreas Schweigl.“ Srov. G. Wolny (cit. v pozn. 3) II/1, 1856, s. 328; H. Welzl (cit. v pozn. 4), s. 18; B. Samek (cit. v pozn. 63) I, 1994, s. 207.

¹³² G. Wolny (cit. v pozn. 3) II/4, 1861, s. 311

v Dědicích (okr. Vyškov).¹³³ ■ Syn Johann Guttalek (10. 5. 1783 Brno – 13. 4. 1818 Brno) byl známý jako kreslíř a rytec. Díky stipendiu, které získal od moravských stavů, mohl podniknout studijní cestu do Vídně. Studoval na vídeňské akademii v době, kdy jejím ředitelem byl Friedrich Heinrich Füger. Maloval obrazy s antikizujícími náměty, historické obrazy, portréty.¹³⁴

HEINRICH, Alois

Životní data nezjištěna (narozen patrně v Olomouci).

Štafír a pozlacovač. Štafířskému řemeslu se vyučil v Prostějově. Téměř jedenáct let pracoval ve Vídni u pozlacovače Johanna Holzmanna. V roce 1809 sloužil u vídeňského *Frey Battaillon*, jenž opustil ještě před koncem francouzské války. Byl propuštěn s mnohými zraněními jako invalida. Od roku 1810 opakovaně žádal o udělení mistrovského a měšťanského práva v Brně a o přijetí do zdejšího inkorporovaného cechu malířů, sochařů a štafířů; ucházel se o místo měšťanského pozlacovače a štafíře, které se uvolnilo po smrti Vincenze Guttalka.¹³⁵

HEINRICH, Johann

Životní data nezjištěna (narozen patrně v Olomouci).

Pozlacovačský a zdobitelský tovaryš. Syn Franze Heinricha, olomouckého zlatotepce. Bratr Johanna Heinricha, →Alois, pracoval také jako štafír. Pětiletou výuční dobu absolvoval v Olomouci. Devět let byl tovaryšem u brněnského štafíře a pozlacovače →Vincenze Kutálka. V roce 1805 žádal o udělení měšťanského a mistrovského práva v Brně.¹³⁶ Do města byl přijat v roce 1807. ■ Štafířské práce provedl ve farním kostele sv. Václava v Obřanech.¹³⁷

LACHNER, Gottfried

Životní data nezjištěna.

Štafír, jenž je zapsán v knize brněnských měšťanů k 14. 1. 1790.¹³⁸

¹³³ H. Welzl (cit. v pozn. 4), s. 18.

¹³⁴ K Johannu Guttalkovi srov. E. Hawlik (cit. v pozn. 4), s. 59; W. Schram (cit. v pozn. 87), s. 16; Jiří Kroupa, Moravská společnost a umění na přelomu 18. a 19. století. (Na okraj kroměřížské výstavy). *Studie Muzea Kroměřížska '80*, 1980, s. 29–36; J. Kroupa 1987 (cit. v pozn. 21), s. 169; J. Sedlářová (cit. v pozn. 89), s. 16–17, s. 25, s. 37–38, s. 50, č. kat. 58–65; Jaroslav Kačer, [Kat.] *Evropské malířství devatenáctého století ze sbírek Moravské galerie*. Brno 1995, s. 77, č. kat. 79.

¹³⁵ AMB, A 1/13, inv. č. 4082: Alois Heinrich, zdobitel, žádá o udělení práva mistra zdobitele a měšťanského práva, žádost o zaslání výučního listu, inkorporování u zdejšího cechu a opětovně žádá o udělení mistrovského práva [1810, 1813, 1825–1830].

¹³⁶ AMB, A 1/13, inv. č. 2855: Johann Heinrich, pozlacovačský zdobitelský tovaryš, žádá udělení měšťanského práva a zaslání propouštěcího listu od olomouckého magistrátu, dále žádá o připuštění k měšťanské přísaze [1805–1807].

¹³⁷ AMB, A 1/13, inv. č. 4042: Královopolský hospodářský úřad žádá, aby byl štafír Heinrich přinucen k dokončení práce na kostelním kůru v Obřanech [1813].

¹³⁸ AMB, kniha příjmů, rkp. 77.

PITTERMANN (Bittermann, Biedermann), Thomas¹³⁹

Životní data nezjištěna (narozen patrně v Pohořelicích).

Štafír. Do Brna přišel v roce 1798. Dekorátérství se vyučil 1798–1804 v dílně brněnského štafíře →Paula Beschornera. V roce 1809 žádal o udělení měšťanského a mistrovského práva v Brně.¹⁴⁰ V knize brněnských měšťanů je zapsán k 27. 12. 1810. V témže roce se oženil s dcerou krejčovského mistra, Magdalenou Gutmannovou. V roce 1817 zakoupil dům v Silniční ulici.¹⁴¹

TOMASCHEK, Martin

* 1779 Brno,¹⁴² † 13. 3. 1814 Brno.

Štafír. Vyučil se u brněnského dekorátéra →Vincenze Guttalka. Když v roce 1800 žádal o udělení měšťanského práva, aby mohl svobodně provádět „umělecké zdobitelství“, k jeho osvědčení se vyjádřil Vincenz Guttalek, ale i Guttalkovi „umělečtí kolegové“, sochař Andreas Schweigl a malíř Ferdinand Licht, se připojují svými podpisy: „[...] zu seine weitere Auf- und Unterkommen zu adestiren wie demselben Martin Tomaschek die ganze Lehrzeit hiedurch Treu – Fleißig und Ehrsam sich verhalten hat, daß ich über seyn Wohlverhalten ein sattsames Vergnügen habe, folglich alle Titl. Hr. Mitcolegen zu seinem Weitere Unterkommen behülflich zu seyn höflichstens ersuche.“¹⁴³

¹³⁹ Kolem roku 1800 se v Brně objevil i jistý Michael Biedermann, jenž je charakterizován jako „umělecký mistr“. Do Brna se přistěhoval z Jihlavy, kde pracoval jako měšťanský „Pumpenmacher“ a „Brungraber“. O přijetí mezi brněnské měšťany se ucházel jako „umělecký mistr“; viz AMB, A 1/13, inv. č. 1859: *Michael Biedermann, umělecký mistr, žádá udělení měšťanského práva a zákrok u jihlavského magistrátu za vystavení propouštěcího listu* – 1800. V roce 1796 opravoval vodní potrubí v dikasteriální budově v Brně; za tuto práci mu bylo zaplaceno 12 fl.; viz MZA Brno, fond B 14 (cit. v pozn. 118), inv. č. 2362.

¹⁴⁰ AMB, A 1/13, inv. č. 3394: *Thomas Pittermann, wegen angesuchten Meister- und Bürgerrecht auf die Staffierer Profession betet* [1804, 1810]; AMB, kniha příjmů, rkp. 78.

¹⁴¹ AMB, A 1/13, inv. č. 515, *Ein von dem Staffierer Thomas Biedermann Erbauung einer hölzernen Schöpfen auf der Strossengasse betet* [1819].

¹⁴² 29. 10. 1779 byl pokřtěn ve farním kostele u sv. Jakuba v Brně; otec Johann Georg Tomaschek sloužil u barona Wittmanna.

¹⁴³ AMB, A 1/13, inv. č. 1876: *Martin Tomaschek, štafír, žádá o udělení měšťanského práva, aby mohl svobodně provozovat „umělecké zdobitelství“* [(1798), 1800, 1802, 1804]; AMB, A 1/18, inv. č. 4670.

MALER UND STAFIERER IN BRÜNN UM 1800: EIN BEITRAG ZUM KÜNSTLERLEXIKON

Seit der Zeit der ersten historiographischen Versuchen des Brünner Bildhauers Andreas Schweigl und des Gubernialrates Johann Peter Cerroni bis zur moderne kunsthistorische Literatur, die die Kunst des späten 18. Jahrhunderts reflektiert, sind die gleichen Namen des Malers und Kunsthandwerker (v. A. Josef Switil, Ignatz Mayer, Wenzel Waitzmann), die in Brünn um 1800 tätig waren, erwähnt. Biographische Angaben und Hinweise auf die Werke dieser Künstler, die bisherige kunsthistorische Literatur bringt, gehen unkritisch aus der Informationen des Andreas Schweigl, Johann Peter Cerroni und Gregor Wolny hinaus [Anm. 4]. Wichtige Quelle der neuen Erkenntnisse und Informationen über die Brünner Künstler dieser Epoche bringt das archivalische Material des Städtischen Archivs in Brünn. Die erforschten Archivalien haben nicht nur die Korrektur der Informationen über die benannten Maler ermöglicht, sondern auch auf viele völlig unbekanntem Maler und Stafierer hingewiesen. Eine Menge Informationen über die Brünner Maler und Kunsthandwerker um 1800, könnte man vor allem aus zwei Registraturfonds – *Stará registratura (Alte Registratur) In publicis sine signo* und *Stará registratura (Alte Registratur) Politico-publica* [Anm. 4] –, in die man auch die Agende der Zivilgerichtswesen hinterlegt hat, entnehmen. Nach dem Jahre 1790 hat man die Verlassenschaftsakten, die bisher ein Teil der Agende der Zivilgerichtswesen waren, separat aufbewahrt. Eine Sonderregistratur wurde nach diesem Jahre auch für die Gerichtsakten (*Soudní spisovna pro věci civilní – Gerichtsregistratur für die Zivilangelegenheiten*) geführt.

Über die Herkunft, die künstlerische Schulung und die bisherige Praxis der Maler, sowie über den Charakter der künstlerischen Bestellungen berichten vor allem diejenige Akten, die sich auf die Erteilung des Bürgerrechts und auf die Einnahme in die Zunft beziehen. Die Verhältnisse zwischen den Kunsthandwerker und den Besteller, beiderseitige Beziehungen zwischen diesen Kunsthandwerker und ihre Relationen zur inkorporierten Zunft des Malers, Bildhauers und Stafierer explizieren nicht nur die Klagen und Beschwerden mit Rücksicht auf die ausgeübte Arbeit, sondern auch die Gutschriften, die die Gesuche um Erteilung des Bürgerrecht begleiten. Auf diese Gesuche bindet noch eine weitere urkundliche Quelle an – die Bürgeraufnahmebücher. Zu der Erweiterung des Verzeichnisses der Brünner Maler um 1800 haben auch die Eintragungen in den Matrikeln der Brünner Kirchen ergiebig genützt [Anm. 13, 14]. Einige der Namen könnte man auch in Brünner Adreßbücher fangen.

Zwischen der Brünner Bürgermaler im späten 18. Jahrhundert kann man die analoge Situation verfolgen, wie bei der Wiener akademischen Maler Franz Anton Maulbertsch, Johann Wenzel Bergl, oder Josef Pichler, die also auf die Abnahme und die Wandlung der künstlerischen Aufgaben reagieren müßten und den geänderten Forderungen der Besteller sich angepaßt haben. Die Brünner Fresko- und Altarbildermaler sind zur dekorativen Arbeiten abgewichen; sie haben die Schloßinterieurs, die Salons der aristokratischen Stadtpaläste und die Räume der Bürgerhäuser geschmückt, oder die Theaterdekorationen gefertigt. Manchmal wurde ihre malerische Aufgabe, wie z. B. bei Ignatz Mayer d. Ä., Ignatz Mayer d. J., oder Josef Switil, nur auf reine anstreichen begrenzt. Am Ende des 18. Jahrhunderts bedeutet schon die dekorative Malerei eine selbständige Spezialisierung, und viele der Bürgermaler (z. B. Franz Bigot, Josef Čzerwenka u. A.) sind in der Archivquellen nachträglich als „Zimmermahler“ bezeichnet.

